

ČESKÁ GENEALOGICKÁ A HERALDICKÁ SPOLEČNOST V PRAZE

Genealogické a heraldické listy

ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA

obr. na 1. straně obálky:

*Znak českého království
podle heraldické výzdoby
Úřadu desk zemských na Pražském hradě*

Litografie poskytnuta pro GHM díky laskavosti
nakladatelství Jan Krigl – Praha 2, Hájkova 2

© Státní ústřední archiv v Praze

GENEALOGICKÉ A HERALDICKE LISTY □ **Ročník XVI.** □ **1-2 / 1996**

O B S A H

- Pět půhonů Martinem Jágerem z Poysbrunnu
na pana Čenka z Lipé uvalených (1)**
Tomáš Kahuda
- František Cyril Kampelík (1805–1872)
český lékař a spisovatel, zakladatel kampeliček (7)**
Ing. Jaroslav Vrbenský, CSc.
- Příjmení obyvatel prachatického farního obvodu v roce 1836 (21)**
MUDr. Jan Antonín Mager
- Povinnosti poddaných rolníků na panství Slavkov v roce 1771 (25)**
Ing. Miroslava Podzimková
- Pošťáci Třískové (27)**
Lubomír Mazuch
- Některé úkoly badatele rodopisce (29)**
dipl. tech. Kristoslav Řičař
- Genealógia na Slovensku (35)**
Jozef Novák
- Památková péče na úseku ochrany vesnických sídel
a lidové architektury (38)**
PhDr. Pavel Bureš
- Vyhnánci byli vyhnanci (43)**
Eva Stupková

Pět půhonů Martinem Jägerem z Poysbrunnu na pana Čenka z Lipé uvalených

Tomáš Kahuda

Knihy půhonné – řada zemských desk, do níž byly zapisovány půhony, tj. žaloby a obeslání obviněných k zemskému soudu – jsou pramenem mimořádného významu zejména pro studium dějin stavovského soudnictví. Zatímco středověké moravské knihy půhonné jsou zpřístupněny edicí Brandlovou a Bretholzovou – řada brněnská je vydána do r. 1503, řada olomoucká do r. 1494¹, knihy mladší, uložené v Moravském zemském archivu v Brně², stále na svou edici čekají³. Půhony kromě svého dominantního významu pro historii práva⁴ nabízejí nepřehledné množství cenných informací dalším vědním disciplinám – mj. genealogii, především pak genealogii šlechtické (mohou však být zdrojem poznatku i pro rodopis selský)⁵.

-
- ¹ Vincenc Brandl (ed.): *Libri citationum et sententiarum seu – Knihy půhonné a nálezné, I–VI, Brno 1872–1895; VII. svazek vydal Bertold Bretholz v Brně r. 1911.*
- ² MZA v Brně, fond A3 – Stavovské rukopisy 1348–1884, inv. č. 680–796. Nový inventář fondu zpracovala r. 1990 Libuše Urbánková (na s. 5 viz seznam evidenčních pomůcek, vyhotovených v 40. a 50. letech Jiřím Radimským v souvislosti s nerealizovaným plánem na pokračování v edici půhonných knih – z celkem 117 knih půhonů, posudků, nálezů a pamětí zemského práva je 5 zpřístupněno rejstříkem, 1 kniha pak registry zápisů). Srov. též Kol.: *Průvodce po Státním archivu v Brně, SA Brno 1954, s. 168–176.*
- ³ Torzem původně šíře koncipovaného edičního projektu jsou registry brněnských půhonů z let 1512–1515, otištěné Ladislavem Hosákem: *Knihy půhonné brněnské, Od Horácka k Podolí III/1926–VI/1929. Na excerpčních z půhonných knih je postavena řada regionálních prací (zejména možno odkázat na četné svazky Vlastivědy moravské).*
- ⁴ K předbělohorským půhonům k zemským soudům, způsobu a termínům jejich podávání viz Karel Josef Demuth (ed.): *Knihy Tovačovská, Brno 1858, s. 32n.; Vincenc Brandl (ed.): Knihy Drnovská, Brno 1868, s. 22n.; František Čáda: Zemské zřízení moravské z roku 1535, Praha 1937, s. 16n.; František Kameníček: Zemské sněmy a sjezdy moravské II, Brno 1902 (I. díl vyšel r. 1900, III. r. 1905), s. 52–59; František Zřídkavský: Moravské knihy půhonné 16. století, diplomová práce FF UJEP 1957, zejm. s. 41–53; Josef Markov: Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII.–XVII. stol., Bratislava 1930, s. 39n., k Moravě, s. 67n.; týž: Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století, Praha 1967, s. 72n.; Rudolf Rauscher: O nálezech zemského soudu českého v XVI. stol., Praha 1933; Jiří Klabouch: Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo), Praha 1967, s. 155–169; srov. též Karel Josef Demuth: *Geschichte der Landtafel im Markgraftume Mähren, Brünn 1857, s. 148–154; Vincenc Brandl: O deskách zemských a jiných veřejných zápisech chovaných při právé zemském v Čechách i na Moravě, ČMM 2/1870, s. 85n.; Jaroslav Dřímál: Zemský dům v Brně, Brno 1947, s. 18–19; Hana Jordánková – Ludmila Sulitková: Předbělohorské soudy na Moravě a královské město Brno, ČMM 113/1994, s. 236; Václav Vaněček: Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Praha 1970², s. 208; Karel Malý – Florian Sivák: Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918, Jinočany 1993², s. 189–190; srov. také heslo „půhon“ v Ottově slovníku naučném XX, Praha 1903, s. 968–969.**
- ⁵ Např. při výčtu jmen poddaných na šlechtickém statku – srov. Tomáš Kahuda: *Účty Jana Kryštofa Jägerera z Poysbrunnu z roku 1603, kap. I/1. Statky Uhřice a Otnice za Jägerů z Poysbrunnu, (v tisku).*
-

Sledování rodinných a majetkových poměrů z Rakous na Moravu příslých bratří Hanse a Jana Kryštofa Jägerů z Poysbrunnu⁶ přivedlo mne mj. k pěti cí pūhonů⁷, uvalených při třetím svatomartinském „sedění na pūhonech“ (tj. v pátý pátek po sv. Martině, připadající t.r. na 12. prosince) moravského zemského soudu v Brně roku 1572⁸ jiným příslušníkem rytířského rodu Jägerů, Martinem⁹, na mocného moravského pána Čenka z Lipé¹⁰.

Čeněk V. z Lipé (†1590¹¹), nejmladší syn Jana III. z Lipé a Mariany ze Šternberka, získal při dělení rodového majetku v polovině 16. století panství hodonínské. Po smrti bratra Pertolda († asi 1575) převzal Čeněk v rodu pánů z Lipé dědičnou hodnost nejvyššího maršálka království Českého¹². Manželství s Alinou ze Žerotína¹³ upevnilo sice Čenkovy vazby k jiným předním panským rodům¹⁴, vazby, které vedle rozsáhlé pozemkové držby byly zárukou vynikajícího postavení tohoto velmože na předbělohorské Moravě¹⁵, nicméně potomka–dědice

⁶ Cit. v pozn. 5.

⁷ Jedním pūhonom bylo možno žalovat pouze jedinou osobu pro jedinou věc, takže pohnání téže osoby z více důvodů (či několika osob z jedné věci) muselo se realizovat příslušným počtem pūhonů – viz Fr. Zřídka veselý: c. d., s. 45.

⁸ Viz pozn. 4. Přijímání pūhonů k brněnskému zemskému soudu se t.č. zpravidla konalo v první, třetí, pátý a sedmý pátek po sv. Jiří (pūhony ku brněnskému soudu svatokunhutskému /translatio/), a v první, třetí, pátý a sedmý pátek po sv. Martině (ku brněnskému soudu na neděli Reminiscere).

⁹ Martin Jäger z Poysbrunn na rozdíl od jeho příbuzných Hanse a Jana Kryštofa Jägerů moravského inkolátu zřejmě nenabyl – srov. Kameničkem otištěný seznam moravských inkolátů pro léta 1539–1620 (Zemské sněmy III, s. 95–101) a seznam přijatých do rytířského stavu 1535–1618 (tamtéž, s. 48–55), kde Martinovo jméno nenacházíme. Nepodléhal-li pak jako cizinec zvláštním nařízením „o hostech, kteří pohánějí“, bylo tomu zřejmě proto, že měl „v zemi peněz na listech neb na zástavách“ – K. J. Demuth (ed.): Kniha Tovačovská, s. 40; V. Brandl (ed.): Kniha Drnovská, s. 30; Fr. Kameniček: Zemské sněmy II, s. 59; Fr. Čáda: Zemské zřízení, s. 28; srov. J. Markov: Kapitoly z dějin, s. 16. Příchod Martina Jägera na Moravu snad souvisel s tím, že r. 1571 získal zámek v dolnorakouské obci Poysbrunn svobodný pán Trautson – viz Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau, Wien 1990, s. 898.

¹⁰ MZA, A 3, č. 753 – Kniha pūhonná a nálezová cůdy brněnské 1570–1574, fol. 232b–234b. Zmínku v posledním z těchto pūhonů, svědčící o existenci cihelny v Dolní Mostěmici, užil Rudolf Hurt a kol.: Křovsko, Brno 1970, s. 136–137. Viz také T. Kahuda: c. d., pozn. 3.

¹¹ Václav Březan (ed. Jaroslav Pánek): Životy posledních Rožmberků II, Praha 1985, s. 502, klade Čenkovu úmrtí na počátek roku 1591, kdy údajně pán z Lipé „v Olomouci při soudu nyní minulém se náhle rozstanov, hned pátý den tam umřel.“ Příslušný olomoucký zemský soud byl zahájen 6. ledna 1591, avšak zúčastnil se ho s titulem nejvyššího maršálka království Českého Jan IV. z Lipé na Krumlově († 1598), Čenkův synovec – DZO III, s. 216. V téže hodnosti nacházíme Jana na zemských soudech v Olomouci v červnu 1590 (DZO III, s. 195) i v Brně v březnu t.r. (DZB III, s. 192), zatímco jméno Čenkovu postrádáme. Čeněk z Lipé pak naposledy figuruje při zahájení olomouckého soudu 6. ledna 1590 (DZO III, s. 164–165). Ze zápisu v DZO III, s. 263–264, vyplývá, že v září 1590 byl již Čeněk mrtev. Uvedené svědčí o tom, že Březan, pišící životopis Petra Voka z Rožmberka až v letech 1612–1615, dopustil se ve vročení smrti moravského pána chyby: Čeněk zřejmě zemřel během tříkrálového soudu r. 1590 (v pozn. 16. cit. literatura se v datování Čenkovy smrti různí).

¹² V hodnosti nejvyššího maršálka království Českého figuruje Čeněk v moravských zemských deskách až po r. 1575, do t.r. drží maršálství Pertold – srov. DZB II–III, DZO II–III, pass. dle rejstř. S titulem mundšenkra českého krále se u Čenka setkáváme již dříve –mj. v prvním ze zde otištěných pūhonů.

¹³ Srov. deskové vklady, týkající se věna – DZB III, s. 42, 62, 97.

¹⁴ K Čenkovým vazbám k velkému vojevůdci protitureckých válek Fridrichovi ze Žerotína viz Fr. Kameniček: Zemské sněmy III, s. 439, 683 (srov. též I. a II. díl téže práce, pass. dle rejstř.; srov. i zde pozn. 13, 19, 21). Kontakty Čenka s Rožmberky naznačuje Václav Březan (ed. J. Pánek): Životy II, s. 444, 502. K pokrevnímu spříznění pánů z Lipé s dalšími panskými rody srov. práce, cit. v pozn. 16.

¹⁵ Srov. např. Fr. Kameniček: Zemské sněmy II, s. 293.

se hodonínský pán nedočkal (majetek připadl jeho synovci Janu IV. z Lipé na Krumlově († 1598), synu Pertoldovu)¹⁶.

Pertold i Čeněk z Lipé byli stoupečníci jednoty bratrské. Zatímco Pertold přistupoval k věroučným otázkám spíše v duchu předbělohorské moravské náboženské tolerance¹⁷, energický Čeněk dával v konfesijních konfrontacích zřetelně najevo své nesmiřitelně protikatolické stanovisko¹⁸.

Čeněkovo sebevědomé vystupování se však neuplatňovalo pouze v záležitostech náboženských, kde by příkrost moravského velmože byla snad omluvitelná zápallem pro víru, nýbrž i v otázkách ryze praktických.

3. června léta Páně 1571 postoupil pán z Lipé tvrz a ves Dolní Mostěnici¹⁹ se čtyřmi dalšími vesnicemi – Čeložnicemi, Labutami, Ježovem, Hýslami²⁰ – na tři roky Martinu Jägerovi z Poysbrunnu. Třiletý pacht byl vázán na půjčku²¹ devíti tisíc jednoho sta zlatých moravských, kteroužto sumu rakouský rytíř Čeněkovi předal 20. července 1571. O podmínkách půjčky a užívání jmenovaných vsí byla sepsána ve dvou vyhotoveních smlouva, již zbývalo opatřit pečeti. Dle Jägerova podání pán z Lipé nezpečetil obě cedule hned po přijetí peněz, nýbrž ponechal si oba exempláře s tím, že tak učiní dodatečně (patrně s výmluvou, že nemá u sebe typář). Jak se ukázalo, úmysly Čeněkovi nebyly čisté.

Martin Jäger z Poysbrunnu pohnal hodonínského pána k zemskému soudu, avšak soudního nálezu se nedočkal. Před projednáním případu rytíř zemřel. Jak uvedeno výše, uvalil Poysbrunn na Čeněka půhony 12. prosince 1572, a to ku zemskému soudu, zahájenému 15. února 1573. Do mezidobí těchto termínů (s možností přesahu druhého z nich) spadá tedy datum smrti Martina Jägera²², který sám sebe ve třetím zde otištěném půhonu označuje za starého člověka. Žalobcovi dědicové, pakliže by chtěli pokračovat v procesu, museli by půhony podat znovu²³. To se však v tomto případě z neznámých příčin zřejmě nestalo.

¹⁶ K Čeněkove generaci rodu pánů z Lipé viz zejm. Heinrich Brunner: *Die Herren von Lippe, Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens XIV/1910, s. 332–336; XV/1911, s. 466–468, tamtéž genealogická tabulka v příloze (celá Brunnerova práce o pánech z Lipé vyšla v ročnících XII/1908–XV/1911 cit. časopisu); Ottův slovník naučný XVI, Praha 1900, s. 69 (A. Sedláček); srov. též Karel Hlavinka – Jan Noháč: *Hodonínský okres, Vlastivěda moravská III/I, Brno 1926, s. 88–89; Ladislav Hosák: Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 1938, s. 259–260; Kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl – Jižní Morava, Praha 1981, s. 312.**

¹⁷ H. Brunner: *c.d.*, XIV/1910, s. 335–336.

¹⁸ Viz zejména H. Brunner: *c.d.*, XV/1911, s. 466–468; K. Hlavinka – J. Noháč: *c.d.*, s. 89–90. Čeněk r. 1583 pohrozil olomouckému biskupovi Prusinovskému, že katolického kněze, jehož přistihne na svém panství, dá bez okolků oběsit. Srov. též pozn. 14.

¹⁹ Dnes součást obce Hýsly, okr. Hodonín. Čeněk z Lipé Mostěnici koupil od Fridricha a Jana Jetřicha pánů ze Žerotína: r. 1579 prodal ji Jarošovi ze Zástřizl – DZO III, s. 97. Srov. též L. Hosák: *Historický místopis, s. 402. K příchodu Jägerovu srov. pozn. 9.*

²⁰ Obec v okr. Hodonín. Labuty, Ježov a Hýsly prodal Čeněk spolu s Mostěnicí r. 1579 (viz pozn. 19), prodej Čeložnic Václavu staršímu Haugvicovi z Biskupic vložil pak do desk až r. 1586 (DZO III, s. 128).

²¹ Srov. poslední pořizení Jana ml. ze Žerotína z 11. 5. 1582, kde je zmíněn Čeněkův dluh 45.000 zl. mor. – DZO III, s. 113.

²² Zesnul-li by žalobce až po projednání pře, musel by soud vynést nález – J. Markov: *Kapitoly z dějin, s. 35. Viz pozn. 23.*

²³ V případě úmrtí žalobce před projednáním sporu nemusel žalovaný na půhon odpovídat, a to ani tehdy, když jedním z poručníků půhonu byl nedílný člen žalobcovy rodiny (jinak tomu na Moravě bylo v krátkém období před pol. 15. stol.) – dědic žalobce musel by podat půhon znovu – J. Markov: *Kapitoly z dějin, s. 35.*

Edice půhonů

[fol. 232b–233a]

Martin Jager z Puyzprunu pohoním pana Čeňka z Lipého a na Hodoníně, mundšenska Jeho Milosti krále českého a římského císaře etc., ku prvnímu soudu panskému sem do Brna z zdědin [sic] i z zástav²⁴ z devíti tisíc ze sta zlatých, každý zlatý počítajíc za XXX grošů a za groš VII denárů bílých^{a)}. A tu jemu vinu dávám^{b)}, že léta LXXI° [1571] dvacátého dne měsíce července puojčil sem témuž panu Čeňkovi podlé námluvy a zuostání, snesouce se s Jeho Milostí, VIII^M zlatých a jedno sto, kterážto námluva a snešení, sepsaná jsouc na dvouch cedulích v jednorozložná slova psaných, kteréž pán k sobě přijal a to stvrditi pečeti svou připověděl, čehož se nestalo, na jaký způsob takové sumy Jeho Milosti bych puojčiti měl. A přijma ode mne svrchupsanou sumu, té mi zase dáti a navrátiti nechce. Zná-li se etc.^{c)}. Poručníky činím Markusa Yagera z Puyzprunu syna svého²⁵, Vilíma Hoga z Turnbergku²⁶ a Jana Plesniczara z Plzence²⁷.

a) V orig. zkratka pro denár bílý „d. alb.“.

b) Ve všech otištěných zápisech formule ve zkratce „A .t. j. v. d.“.

c) Zkratka pro formulí, vyskytující se v knihách půhonných ve více variantách, např.: „Zná-li se, zná se v pravdě. Pakli při, chci naň to ukázati a na nálezu dosti míti. Škody opovídám.“ – cit. dle MZA, A3, č. 715 – Kniha půhonná cúdy olomoucké 1599–1616, passim. Srov. K. J. Demuth (ed.): Kniha Tovačovská, Brno 1858, s. 36; V. Brandl (ed.): Kniha Drnovská, Brno 1868, s. 24–25; srov. též J. Markov: Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII.–XVII. stol., Bratislava 1930, s. 91.

[fol. 233a]

Týž Martin Yager uts. pohoním téhož pana Čeňka uts. k témuž právu z též sumy uts. A tu jemu vinu dávám, že jest k sobě přijal contract a námluvu v jednorozložná slova sepsanou na dvouch cedulích, na jaký způsob Jeho Milosti takové sumy puojčiti mám. A to pečeti svou stvrditi připovědouc, čehož se nestalo.

²⁴ Půhon o zástavu („z dědin i z zástav“) vztahoval se na případy, kdy pohnaná strana neoprávněně držela zboží žalobce – viz zejm. K. J. Demuth (ed.): Kniha Tovačovská, s. 36; Vincenc Brandl (ed.): Kniha Drnovská, s. 24–25; srov. Fr. Kameníček: Zemské sněmy II, s. 52 pozn. 3.

²⁵ Viz pozn. 23.

²⁶ Patrně příslušník staroslezského šlechtického rodu Hocků (Hock, Hocke) – srov. Otto Titan von Hefner – Alfred Grenser – Georg Adalbert von Mülverstedt: Der blühende Adel des Königreichs Preußen. Edelleute. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch (dále jen: Siebmacher) III/2/1, Nürnberg 1878, s. 173 (tab. 221); Konrad Blažek: Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien, Siebmacher VI/8/1, Nürnberg 1887, s. 44 (tab. 33). V úvahu přichází též dolnorakouský rod Hacků (Hack) z Harbachu – srov. Gustav Adalbert Seyler: Abgestorbener Bayerischer Adel, Siebmacher VI/1/1, Nürnberg 1884, s. 41 (tab. 40).

²⁷ Jan Plesniczar z Plzence – 1550–1570 úředník pánů z Hardeku na Letovicích (okr. Blansko), r. 1551 přijat do moravského rytířstva – Josef Pilnáček: Staromoravští rodové, Brno 1972, s. 314; Fr. Kameníček: Zemské sněmy III, s. 50. V dubnu 1571 je uveden jako poručník půhому Doroty z Valdštejna proti Hynkovi z Valdštejna a na Brtnici – DZB III, s. 59 pozn. 1.

A pán toho snešení, které ode mne přijal na cedulích sepsané, před Jeho Milostí panem hejtmanem²⁸ a Jich Milostmi pány soudci k potřebě mé položití nechce. Zná-li se etc. Poručníky^{d)} etc.

d) Zde v orig. jen „Po“.

[fol. 233b–234a]

Týž Martin Jager uts. pohoním téhož pana Čeňka z Lipého uts. k témuž právu uts. z VM kop grošů českých dobrých stříbrných. A tu jemu vinu dávám, že uvedší mne léta etc.^{e)} LXXI° při času Soslání Ducha svatého [3. června 1571] skrze ouředníka svého milotického²⁹ Jiříka Garského z Gars³⁰ v tvrzi a ves³¹ Mostěnicí^{d)} se všim jejím příslušenstvím a čtyřmi vesnicemi, zejména Čeluznicemi, Labuty, Ježovem, Hejsly a lidi v poslušenství v sumě pánu ode mne puojčené a přijaté k užívání do tří let podlé snešení. A potom jest ouředník jeho milotický Jiřík Garský a jiní služebníci a poddaní páně, kterýchž přes dvěstě bylo, ten den před svatým Pavlem na víru obrácení léta etc. 72 [24. ledna 1572], když sem v Mostěnicích na tvrzi obydlí svém o poledních obědval, na mne a do příbytku mého do světnice, tu kdež sem obědval s dítkami, manželkou svou, s ručnicemi a s přiloženými kohoutky, s voštípy a s jinými braněmi [sic] vpád učinil, takže nemalým strachem manželka a ditky mé poráženi. A já taky, nemocen jsouce, nemoha se hnouti, nevěděl sem co činiti. Vína a statček muoj v pivnici³² zamknouti a dobytek pobrati a na Milotice odehnati dal. Potom mne kázal z Mostěnice vystrčiti a pryč se odstěhovati, neujistivši mi sumy mé peněz, kteréž sem pánu půjčil, aniž mne v tom opatřic, dosti nezpůsobně se mnou, starým člověkem, nakládal. Ježto mi se vidí, že pán jiného způsobu v tom užívati měl, skrze což v nemalou škodu a posměch sem uveden. A pán mi toho napravití nechce. Zná-li se etc. Poručníky činím uts.

e) „etc.“ dops. rukou totožnou s ostatním textem nad řádek.

d) Pův. „Mosstienicyz“ opravil týž písař přeškrtnutím prvního „s“.

²⁸ Moravským zemským hejtmanem byl v letech 1567–1572 Zachariáš z Hradce a na Telči (1527–1589), před ním vykonával nejvyšší zemský úřad Pertold z Lipé na Krumlově (bratr Čeňka z Lipé), po Zachariáši Zdeněk Lev z Rožmitáhu a na Blatné – DZB II–III, DZO II–III, pass. dle rejstř.

²⁹ Milotice, okr. Hodonín.

³⁰ Jiří Garský z Gars († před 1598), 1580 dolož. na domě ve Ždánicích (okr. Hodonín), kde byl úředníkem ve službách pánů z Kounic, 1589/1590 získal statek Mouřínov (okr. Vyškov). Zemřel bez poslední vůle se značnými dluhy, takže jen zásah zemských úředníků uchránil vdovu po Garském Evu Martinkovskou z Rozseče před nuceným prodejem majetku (kromě Mouřínova též vinohradu na Broumovsku) a děti jeho (v tom syna Jindřicha) před ztrátou zaopatření. Třeba zmínit, že Jiří Garský byl prostředníkem v koupi Uhřic (okr. Hodonín) Hansem Jägerem r. 1589 (srov. T. Kahuda: c.d.), tzn. byl v kontaktu i s dalším na Moravu příšlým příslušníkem rakouského rytířského rodu Jägerů z Poystrunnu. Viz DZB III, s. 191–192, 216, 295; J. Pilnáček, c.d., s. 204, 536.

³¹ Identifikace dále jmenovaných lokalit viz pozn. 19 a 20.

³² Srov. zmínku o vinohradech a pivovaru v pertinenční formulí deskového zápisu, týkajícího se prodeje Mostěnice r. 1579 (viz pozn. 19 a 20).

[fol. 234a]

Týž Martin Jager uts. pohoním téhož pana Čeňka uts. k témuž právu uts. ze II^M kop grošů českých širokých dobrých stříbrných. A tu jemu vinu dávám, že léta etc. LXXII^o^g) tu sobotu po svatě Dorotě [9. února 1572], vyslavše pán do Mostěnice v nemalém počtu z lidí a poddaných svých, pivnici mou vylámati a vína pobrati a na XVI vozích na Milotice odvézti dal. A toho mi napraviti nechce. Zná-li se etc. Poručníky činím uts.

g) V orig. omylem „LXXI“.

[fol. 234b]

Týž Martin Jager uts. pohoním téhož pana Čeňka uts. k témuž právu uts. ze II^M zlatých, každej zlatý počítajíc za XXX grošů a za I groš VII denárů bílých. A tu jemu vinu dávám, že jest mi ten pondělí po svatě Dorotě léta etc. 72 [11. února 1572] zámky od stodoly stlouci dal a mně mé obilí, žito a oves, co sem pracně svým nákladem shromáždil, vymlátiti a cihel L^M a seno a slámu pobrati dal. Zná-li se etc. Poručníky činím uts.

[Při začátcích všech zde otištěných zápisů na okraji přísluš. fol. dopsáno jinou rukou:]

Umřel Yager^{h)}.

h) Při prvním zápisu „Yagr“.

Tomáš Kahuda, Branišovská 25, 370 05 České Budějovice

František Cyril Kampelík (1805–1872)
český lékař a spisovatel, zakladatel kampeliček

Ing. Jaroslav Vrbenský, CSc.

*Motto: Co jednomu nemožno, všem dohromady snadno.
F.C. Kampelík v roce 1856.*

V poslední době se v odborné i laické veřejnosti diskutuje otázka vzniku institucí družstevního bankovníctví, především v podobě spořitelních a úvěrových družstev. Jinými slovy mluví se o kampeličkách, raiffeisenkách a podobných institucích, známých z naší předválečné historie.

Při snaze o vzkříšení úvěrového družstevnictví je přinejmenším nezbytné zkoumat, zda koncepce těchto svépomocných institucí, která vyrostla z ekonomických a sociálních podmínek a ze společenského ovzduší druhé poloviny minulého století ob stojí i nyní a zda bude adekvátní odpovědí na potřeby a požadavky, s nimiž budeme pravděpodobně na prahu 21. století konfrontováni.

Při úvahách tohoto druhu si musíme být vědomi i té skutečnosti, že je velký rozdíl mezi ekonomikou, v níž se úvěrový družstevní sektor mohl plynule rozvíjet a ekonomikou, v níž byl takový vývoj na dlouhých 40 let přerušen, přičemž se nyní jedná nejen o vstup do vysoce soutěžního odvětví, nýbrž i do odvětví značně sofistikovaného, nabízejícího pestrou škálu bankovních produktů a služeb a disponujícího prostředky, které umožňují rychlý a bezprostřední styk peněžních ústavů se svými klienty.

Máme-li si odpovědět na otázku, co vše bude nutné učinit, aby eventuální pokus o zavedení úvěrových družstev do hospodářské praxe mohl být úspěšný, musíme se – alespoň v hlavních rysech – seznámit s vývojem a charakterem těchto institucí, které u nás byly známy jako raiffeisenky a kampeličky.

Počátky spořitelních a úvěrových družstev v Evropě spadají do poloviny minulého století. V té době vhodně zaplnila mezeru v dosud málo rozvinutém bankovníctví a přiblížila bankovní služby obyvatelům i v malých obcích. Tehdejší způsob činnosti peněžních ústavů nevyžadoval vysoké nároky na technické a personální zajištění.

Jak je naší veřejnosti již dostatečně známo, „vynálezcem“ a současně i zakladatelem úvěrového družstevnictví byl Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818 – 1888), syn rolníka, který později působil jako starosta v několika obcích v oblasti Westerwaldu (SRN). Z vlastní zkušenosti dobře znal nouzi, ve které se venkovské obyvatelstvo v polovině minulého století nacházelo. Za svůj životní

cíl si proto předsevzal úkol, pro zmírnění této bídy něco udělat. Od roku 1840 začal zakládat charitativní a dobročinné spolky, avšak brzo poznal, že samotná křesťanská dobročinnost nestačí, že je nutno organizovat svépomoc. Proto také založil v roce 1862 v Anhausenu svůj první úvěrový spolek (Darlehenskassen-Verein), což byl signál k rychlému nástupu těchto institucí nejen v Německu, nýbrž i v Rakousku a samozřejmě i u nás. Členové těchto spolků přebírali neomezené ručení a tak vytvářeli jakýsi „nepeněžní kapitál“, který jim umožňoval opatřovat si úvěry u bank.

Raiffeisen si rovněž dobře uvědomoval potřebu peněžního ústředí pro své úvěrové pokladní spolky, a proto v roce 1876 založil "Peněžní vyrovnávací centrálu" (Geldausgleichszentrale) a krátce na to zájmový svaz, který zastupoval a hájil zájmy členských družstev.

První rakouská raiffeisenka byla založena v roce 1886 v Mühldorfu a o deset let později tam již bylo na 600 úvěrových družstev. První česká raiffeisenka byla založena v roce 1895 v Brně. Hlásaly křesťanskou lásku k bližnímu a omezovaly svoji činnost na farnost, nebo jednu či několik sousedních obcí. Toto omezení bylo nutné k poznání úvěrní způsobilosti členů. Bylo nutné, aby jeden druhého dobře znal. Všichni členové ručili za všechny uložené peníze celým svým jměním.

Na území bývalého Československa založil podobný úvěrový spolek ve slovenském městě Sobotiště v roce 1845 Samuel Jurkovič. Jeho Gazdovský spolek byl vůbec prvním úvěrovým družstvem ve Střední Evropě. O dva roky později vznikl v Praze Potravní a úsporný spolek.

K masovějšímu rozšíření těchto spolků na českém a moravském venkově však došlo až na přelomu století. Podnět k jejich zakládání a šíření dal Med.Dr. František Cyril Kampelik, lékař v Kuklenách u Hradce Králové. Jako horlivý propagátor zemědělských úvěrových družstev jim propůjčil i své jméno: první kampelička byla založena v roce 1890 ve Rtyni v Podkrkonoší. Tato venkovská úvěrová družstva se – podobně jako v Německu a Rakousku – rychle šířila a brzy co do počtu předstihla tzv. schulzovské záložny, které byly zakládány převážně ve městech.

Kampeličky byla společenstva s neuzavřeným počtem členů (na rozdíl od raiffeisenek), která byla zakládána za účelem podpory svých členů prostřednictvím poskytování levného úvěru. Staraly se nejen o úvěrní a peněžní vklady drobných zemědělců, ale i pro jejich potřeby kupovaly hnojiva, stroje a jiné látky a naopak se staraly též o rozprodej zemědělských produktů. Členy kampeliček byli tedy převážně zemědělci, jejichž členské podíly byly poměrně nízké. Svým charakterem to byly nevýdělečné, dnes bychom řekli neziskové organizace, které se opíraly o neplacenou, dobrovolnou práci funkcionářů. Počítaly však s podporou veřejných činitelů, zejména obecních nebo okresních korporací. Prosluly propagací a podporou spořivosti, zejména u mládeže. Díky levnému úvěru se kampeličky zasloužily o výstavbu řady obecně prospěšných zařízení, hospodářských a veřejných budov, škol, o melioraci pozemků a pod. K 1.1.1930 bylo v ČSR ve venkovských obcích 5132 kampeliček, z toho v Čechách 2828, na Moravě a ve Slezsku 1354, na Slovensku 795 a v Podkarpatské Rusi 155.

Ačkoliv dnešní mladá generace možná zná slovo kampelička, zcela určitě si za tímto slovem nemůže vybavit jejího zakladatele a tvůrce, Med.Dr. Františka Cyrila Kampelíka. Jeho osobnost se zcela vytratila z učebních osnov socialistického školství. Proto dovoluji, abych se u této pozoruhodné a výjimečné osobnosti pozastavil a nastínil alespoň v kostce jeho neobyčejný životní příběh, vyzdvihl jeho neobyčejné schopnosti a ukázal na jeho význam v probuzeném českém uvědomění.

Kampelíkova rodná kolébka stála v krásném jičínském kraji. Narodil se dne 14. listopadu 1805 v malé vesnici Syřenově pod Kumburkem. Jeho otec měl malé polní hospodářství a mlýn.

Prvního školního vzdělání se dostalo malému Kampelíkovi ve vesnické škole. Začal však do ní chodit dosti pozdě – až jako devítiletý. Bylo to proto, že škola byla dosti vzdálená od rodného mlýna, který stál až daleko za vesnicí, takže musel chodit do školy za doprovodu mládka. V zimě pak pro neschůdnost cest byla chlapecká školní docházka zcela nepravidelná.

To však nevadilo jeho příštímú duševnímu vývoji. Jeho otec choval doma starou českou kroniku, ve které si začal čítat i malý František. To mělo nejen vliv na jeho schopnosti ve čtení, ale kladlo i základy českého národního uvědomění v duši malého Kampelíka. S tímto jevem se setkáváme v té době častěji. Ukazuje na význam české knihy, která byla přechovávána někdy i tajně po českých chalupách v době, kdy našimi kraji šla soustavná germanizace pomocí německých škol. Tam, kde byla v rodinách česká kniha, tam, kde s ní přišla do styku česká mládež již ve věku nejtětlejším, zůstávalo v české mládeži národní vědomí, které pak nezlomilo ani germanizační působení rakouských škol. To byl případ nejen Františka Kampelíka, ale např. i Jana Ev. Purkyně.

Když po vychození vesnické školy poznal otec, že malý Kampelík je hoch velice schopný, rozhodl, aby František pokračoval ve vzdělávání návštěvou normální školy v Jičíně.

Vyučovací jazyk na normálních školách té doby byl jazyk německý. Bylo dokonce přísně dbáno, aby česká mládež, navštěvující „normálky“ nemluvila svým rodným jazykem, který tu byl před mládeží záměrně tupen a hovory v rodném jazyce byly pronásledovány tresty.

Na takovou školu byl tedy dán i malý Kampelík, který neznal ani slovo německy. Byl tu jako ztracen a vzdor svým schopnostem, nebyl s to činit žádné pokroky ve školním učení. Na radu ředitele školy dal proto otec svého syna na rok do německé rodiny do Rochlic u Liberce, aby se v německém prostředí naučil německy.

Za pouhý rok se František natolik naučil německy, že se mohl vrátit do jičínské školy a s úspěchem ji dokončit.

Nyní již sám František zatoužil po dalším vzdělání. V roce 1818 se stal studentem jičínského gymnázia. Kampelík se pustil s chutí do středoškolských studií. Na gymnázium v Jičíně vyrostlo a zesílilo i národní vědomí Františka Kampelíka. Bylo zde za prvé několik uvědomělých českých studentů, s nimiž se

hned spřátelil, ale to hlavní přišlo teprve, když do jičínského gymnázia přišel prof. František Šír.

Profesor Šír byl jedním z nejvýznamnějších českých středoškolských profesorů. Staral se o české studenty v daleko širším měřítku, nežli mu to předepisovala jeho úřední povinnost. Jako uvědomělý vlastenec vychovával studenty k tomu, aby se z nich stali národně uvědomělí Čechové. Studenti k němu lnuli, měli ho rádi a tak se v nich probouzelo nadšení pro myšlenky, pro které je Šír získával. Nabádal je ke čtení českých časopisů. Tak už tehdy na jičínském gymnáziu se seznámil Kampelík s časopisem „Čechoslovan“, do něhož přispíval i prof. Šír. Profesor Šír vedl studenty k tomu, aby nejen české knihy četli, ale také kupovali a zakládali své knihovničky.

Vlivem Šírovým přišel Kampelík poprvé do styku s myšlenkou slovanství. Profesor Šír vykládal studentům i o ostatních slovanských národech, o jejich vzájemné příbuznosti a o potřebě vzájemného poznání a sblížení. Bylo to působení velmi významné, protože v mnohém svým vlivem určilo budoucí vývoj a činnost Kampelíkova.

V roce 1824 ukončil František Kampelík svá studia na jičínském gymnáziu. Odnášel si nejen dobré vědomosti, ale i vlastenecké nadšení. Měl v úmyslu jít na vysokou školu a studovat dál. Scházel mu však jeden důležitý předpoklad: peníze. Jeho otec neměl peněz na další synovy studie. Kampelík se však nebál. Byl mlád a odhodlán přes to, že peněz neměl, pokusit se o studium na vysoké škole. A tak ještě v roce 1824 se rozhodl odejít do Vídně, aby tam studoval.

Ale ve Vídni se zklamal. Zkusil nejprve studium filosofie. Pak je opustil a obrátil se na polytechniku. Ani tu se neuchytil. Hlavním činitelem bylo, že byl bez prostředků a že se nemohl ve Vídni nijak existenčně uchytit. Zakusil hlad, neměl kde bydlet. Zklamán, hladov a bez prostředků odešel Kampelík posléze z Vídně tak, jak do ní přišel: pěšky.

V roce 1825 se stal František Kampelík vychovatelem v Plaňanech u Kolína, kde strávil dva a půl roku. Byla to snad nejkliďnější léta v jeho rušném životě. V Plaňanech žil skromně ve snaze našetřit si co nejvíce peněz, aby se mohl vrátit ke svému úmyslu pokračovat ve studiích.

V Plaňanech ovšem nezahálel. Četl, vzdělával se a pokoušel se o své literární prvotiny. Tak si v této době dopisoval s Josefem Langrem, tehdy mladistvým vlastencem a literátem. Byl to Langer, kdo upozornil Kampelíka na vynález pluhu bratří Veverků.

V roce 1828 opustil Kampelík své místo vychovatele v Plaňanech s úmyslem jít studovat filosofii v Litomyšli. Cestou se stavěl v Hořicích, kde měl svého přítele ze studií v Jičíně, právníka Josefa Pelikána, pozdějšího spisovatele a redaktora.

Pelikán líčil Kampelíkovi současné poměry na Moravě a dovozoval nutnost, aby schopní mladí čeští lidé, nadšení pro českou věc národní, obraceli svou pozornost k Moravě. Proto radil Kampelíkovi, aby nešel studovat do české Litomyšle, ale do Brna, v té době převážně německého. Kampelík se dal přesvědčit a v říjnu 1828 se vydal na Moravu.

Když přišel do Brna, dal se hned zapsat na filosofickou akademii. To mu již bylo 23 roků a měl nad spolužáky věkovou převahu. Ještě větší a významnější však byla jeho převaha intelektuální. Se všemi, o nichž se dozvěděl, že jsou také Češi, navazoval ihned české hovory. To bylo překvapení zejména zde, v moravském prostředí, ještě úplně německém.

A nejen to: Tento mladík znal také české dějiny, četl české knihy, znal české spisovatele. Ty, kdo projevíli zájem, vyučoval správně češtině a půjčoval jim české knihy. Sám pak znal též srbsky, polsky a rusky. Četl a mluvil těmito jazyky.

V létě 1830 o prázdninách navštívil domov. Zde mu zatím zemřel otec a František celé prázdniny věnoval tomu, aby matce pomohl uvésti zanedbané hospodářství do pořádku. Ke konci prázdnin se však roznemohl a měsíce trvající nemoc ho zdržela ve studiích. Přišel i o kondice, kterými si přivydělával a když konečně na podzim 1831 složil opožděně zkoušku z historie, stál před otázkou, co nyní počít. Chtěl pokračovat ve studiích, ale neměl prostředky.

Za filosofických studií docházel Kampelík do brněnského semináře za několika českými bohoslovci. Za těchto návštěv poznal seminář. To ho asi vedlo na podzim 1831, kdy stál před otázkou, co si má bez prostředků počít, k rozhodnutí vstoupit do brněnského semináře, přestože kněžství nebylo ani trochu vytouženým povoláním Kampelíkovým.

Seminaristům pak horlivě vykládal, že se mají stát knězi věřících české národnosti a že proto je třeba, aby znali dokonale jazyk svého lidu, svých věřících, aby si s ním rozuměli a aby je vedli. Kampelík měl úspěchy, podařilo se mu u řady bohoslovců vzbudit zájem, vyburcovat je z národní lhostejnosti a nejednoho z nich zachránit před hrozcí germanizací.

S tím se ale Kampelík nespokojil. Založil v brněnském semináři českou knihovnu, zorganizoval sbírku ve prospěch knihovny a posléze se rozhodl, že sám napíše různým osobnostem českého života a poprosí je o dary ve prospěch bohoslovecké knihovny. Tehdy vstoupil Kampelík do písemného styku s Janem Svatoplukem Preslem, vynikajícím botanikem, s Františkem Sušilem, moravským básníkem a spisovatelem a Janem Kollárem, autorem tehdy právě vysoce oceňované básně „Slávy dcera“. Dokonce i z Chorvatska došly darované knihy.

V této době doplnil Kampelík své jméno na Cyril. Došlo k tomu takto: V době probuzenecké bylo zvykem připojovati k osobním jménům, dávaným při křtu podle katolických svatých a tudíž národně většinou indiferentních ještě druhé jméno osobní, ryze českého znění jako Ladislav, Vlastislav, Bojislav, Pravoslav, Slavoj a pod. Kampelík souhlasil s touto romantickou módou našeho národního obrození a začal se podepisovat František Velislav Kampelík. Avšak pro své nadšení, s jakým přednášel bohoslovcům o věrozvěstech Cyrilu a Metodějovi, byl bohoslovcem čestně nazýván Cyrilem. Kampelíkovi se toto čestné pojmenování tak zalíbilo, že přestal užívatí jména Velislav a začal se podepisovat František Cyril.

Dále se Kampelík setkával s různými představiteli českého národního života, kteří se na svých cestách Brnem rádi zastavovali v semináři, aby na vlastní oči viděli pozoruhodné dílo Kampelíkovo. Tak se tu objevil Pavel Josef Šafařík, velký zakladatel slovanského národopisu, Václav Štulc, překladatel polské literatury, Šebestián Hněvkovský, sběratel moravských lidových písní a řada dalších. Z písemných styků je nejvýznamnější Kampelíkova korespondence s Janem Kollárem.

V této korespondenci nacházíme doklady o tom, že již na počátku 30. let minulého století byla Kampelíkovi československá národní jednotu samozřejmostí. Kollárovi se Kampelík tak zalíbil, že jeho jméno zakomponoval do 73. sonetu zpěvu „Léthe“, do IV. zpěvu své „Slávy dcery“.

K jejich osobnímu setkání došlo v roce 1833, kdy byl Kollárem pozván do Budapešti, kam odešel, jak bylo jeho zvykem, opět pěšky přes Vídeň. Kollár byl stoupencem jednoty československého národa. Kampelík pak ve svém spise „Germanizace češtiny“ cituje takto Jana Kollára: „Ze Slováků nic nebude, z Čechů a Moravanů též nic, ostanou-li zlomky osamělé. Spojí-li se však v jedno tělo, budou-li spolu držeti, spolu působiti, směle všem pohromám a útokům odolají na jejich řeč a národnost se valícím.“

Kampelík využil budapeštského pobytu i po stránce praktické. Přišel do styku s příslušníky různých slovanských národů, slyšel jejich řeč a názory. Tím se jen utvrdil ve slovanské sounáležitosti.

Z Budapešti zamířil Kampelík na Slovensko. Navštívil Banskou Bystricu, Trenčín, Liptovský Mikuláš. Seznámil se s Karlem Kuzmánym, básníkem a skladatelem slovenských písní, se Samem Chalúpkou, autorem vlastenecko-politických písní.

Po návratu do Brna se stal Kampelík nadšeným stoupencem cestování. Avšak jeho činnost začala budit pozornost rakouských úřadů. Když se v semináři objevil nový profesor dogmatiky, který Kampelíka nemilosrdně stíhal pro jeho uvědomovací činnost, rozhodl se nakonec, že seminář opustí.

Po opuštění semináře v roce 1834 nastaly Kampelíkovi opět hospodářské starosti. Vypráví se, že když svlékl bohoslovecký šat, neměl, do čeho by se oblékl.

Začal dávat hodiny filosofie, matematiky a později češtiny. Nespokojoval se s působením mezi brněnskými bohoslovci, ale hleděl zasahovati po celé Moravě. Udržoval spojení se studenty v Olomouci, organizoval schůzky, zakládal české knihovny. V roce 1834 se staral dokonce o založení české knihovny v Těšíně.

Do téhož roku spadají též počátky Kampelíkovy vlastní literární činnosti. Prvním časopisem, do kterého psal, byly „Květy české“, které počal vydávat Josef Kajetán Tyl. Jeho prvotinou byla báseň „Josefu Jungmannovi“. Po této veršované prvotině se počaly objevovati Kampelíkovy první články. Tak to byl článek „Julius Urban – rytíř ze Švábenova“, psaný Kampelíkem nad rakví zemřelého přítele. Pak následovaly „Listy z Moravy“, „Obrazy ze Srbska“ a další.

Druhým časopisem, ve kterém počal Kampelík psát, byl časopis „Hronka“, ve kterém Kampelík uveřejnil v roce 1836 básně: „Mládenec Moravan“, „Vyzvání“ a „Opuštěná“.

Zásluhou přítele Jana Ohérala se Kampelík seznámil i s činností politickou. Byla to doba po nezdařeném polském povstání v roce 1830, kdy polská emigrace táhla českými zeměmi, hledajíc útulek v nejrůznějších koutech Evropy. Proto se Kampelík objevil v Praze, kde se pokoušel o založení tajného spolku, který měl organizovat pomoc polským uprchlíkům. Později se měl spolek věnovat politické agitaci. Kampelíkova iniciativa však tehdy vyzněla naprázdno.

Při vši práci přemýšlel Kampelík, co dál. Nakonec zvítězila stará myšlenka - pokračovat ve studiích. Rozhodl se pro Vídeň. 7. října 1836 byl už na moravsko-rakouských hranicích, kde psal své veršované „S bohem na rozloučenou s Moravou“.

Když přišel Kampelík do Vídně, nebyl již žádný mladík – bylo mu 31 let. Na radu Med.Dr. Karla Slavoje Amerlinga se dal zapsat na lékařskou fakultu. Finančně byl zajištěn - obdržel totiž podíl po zemřelém otci ve výši 400 zl. tehdejší měny. Když tento podíl vyčerpal, stal se pomocí knížete Lobkovice učitelem češtiny v šlechtických rodinách. Získal tak zaměstnání celkem ve třech rodinách.

Jeho hmotná situace se později ještě zlepšila, když se stal vychovatelem v rodině popa ruského vyslanectví ve Vídni Meglického, kde působil tři roky.

V době, kdy Kampelík studoval lékařství, rodila se tzv. mladší vídeňská škola. (Jejími předními představiteli byli dva Češi – patologický anatom prof. Karel Rokitanský, rodák z Hradce Králové a internista prof. Josef Škoda, rodák z Plzně). Tato škola zdůrazňovala objektivní vědeckost v lékařství a opírala se o dvě zásadní věci. V první řadě to byl patologicko-anatomický podklad každého onemocnění. Vedle toho v klinické diagnóze zdůrazňovala tato škola objektivně přesné vyšetřovací metody.

Ve Vídni tehdy nestudovali jen čeští studenti, ale i studenti jiných slovanských národů tehdejšího Rakouska. A samozřejmě, že Kampelíkovi jeho uvědomělé slovanství nedalo, aby se neseznamoval a nesbratřoval s těmito studenty. Mezi nejvýznamnější přátele lze počítat medika Josefa Podlipského.¹

Ve Vídni existoval asi od roku 1833 čtenářský klub českých právníků a mediků, o jehož existenci Kampelík věděl již za svého působení v Brně. Zanedlouho se stal již jeho vůdčí osobností. V tomto klubu nebyla řeč o Čechách, žijících ve Vídni, ale o Čechoslovanech. Tento výraz byl ve značné oblibě mezi mládeží, užíval ho i Josef Podlipský, i František Kampelík ve svých článcích i v dopisech.

¹ (Med.Dr. Josef Václav Podlipský (1816–1867), jeden z nejproslulejších praktických lékařů své doby, významný kulturní a politický pracovník našeho národního života. Spoluzakladatel a první redaktor Časopisu lékařů českých, prvního českého lékařského periodika. Manžel Sofie Podlipské, sestry Karoliny Světlé-Rottové. Mezi jeho pacienty byli m.j. Šafařík, Erben, Emmler, Čelakovský, Havlíček, Němcová, rodina Fričových, Purkyně, Nebeský)

Výraz „Čechoslované“ však dal podnět k politické aféře. Metternichovská policie, zneklidňovaná politickým vývojem, pátrala po tajných politických spolcích, které byly postrachem tehdejšího režimu. Udělala si umělou konstrukci, podle které šlo o tajný spolek „Čechosláva“ a hned začala celou věc rázně vyšetřovat.

Nastalo zatýkání. Zatkli i Kampelíka, který zůstal ve vazbě plných pět měsíců. Délka vazby měla bezprostřední vliv na jeho postavení v čtenářském klubu. V Kampelíkově nepřítomnosti se ujal vedení klubu časněji propuštěný Josef Podlipský, který nejevil chuti vrátit mu vůdčí místo ve studentském klubu. Z toho vzniklo mezi oběma přáteli jisté rozladění.

Literární působení F.C. Kampelíka za jeho medicinských studií udělalo pokrok v tom smyslu, že vedle časopiseckých prací přistoupil i k publikacím knižním. První publikací je samostatné vydání studie „Hrabě Leopold Berchtold, Howard západních Slovanů“. Následovala „Franklinova pokladnice“, inspirovaná úvahami proslaveného badatele v elektřině.

Další knihy byly již zaměřeny jiným směrem. Jimi hovořil k národní veřejnosti soukromý učitel českého jazyka. První z nich je kniha „Čechoslované“, pak celá série dalších, až v roce 1847 vychází „Obrana Českého jazyka proti utrhačům a odpůrcům“.

Vídeň opustil František Cyril Kampelík v roce 1845, aby začal jako lékař v Litomyšli. Brzy po svém příchodu se staral o to, zda se na litomyšlské akademii přednáší o české řeči a o české literatuře. Když zjistil, že nikoliv, hned se sám nabídl, že bude zdarma přednášet na akademii. A také se pohotově ujal tohoto úkolu. Když bylo vedoucím činitelům koleje vytykáno, že tak učinili bez vyššího schválení, musel Kampelík přestat v přednáškách a v létě téhož roku opustil Litomyšl a odešel do Prahy.

Našel si byt v Praze II, ve Štěpánské ulici, kde také zahájil činnost praktického lékaře a hlavně také svou bohatou činnost buditelskou. Hned po příchodu do Prahy si počal všimnout tehdejší pražské společnosti a počal se v ní orientovat. Byla to doba, kdy české měšťanstvo bylo na vzestupu.

Brzy po svém příchodu počal Kampelík dokazovat, že je třeba, aby české měšťanstvo v Praze mělo své společenské středisko. Hned se ujal vypracování plánu na založení měšťanské besedy. Podařilo se mu přesvědčit pražského faráře Jana Arnolda a brzy další měšťany. Dne 30. ledna 1846 byla skutečně založena „Měšťanská beseda“ v Praze, první spolek tohoto druhu v Čechách, která byla vzorem a stala se východiskem celé sítě měšťanských besed v Čechách a na Moravě, jež se staly středisky české buržoazie. Praxe se však ukázala býti jinou, nežli byly Kampelíkovy představy: Literáti začali sice do Měšťanské besedy chodit, ale zůstávali mezi sebou, nepronikli do společnosti obchodníků a živnostníků. A měšťané, jichž se čeští literáti stranili, počali v besedě hrát karty a věnovali se běžným hospodským rozhovorům.

Události v roce 1848 počaly se v Praze vyvíjetí pod vlivem zpráv o únorové pařížské revoluci.

Dělnické hnutí u nás vzniklo nejdříve mezi textilními dělníky. Byli to převážně tiskaři kartounů, kteří tvořili nejsilnější kategorii dělnictva. Poměry mezi dělnictvem těchto prvních továren byly strašné. Nesly všechny známky drsného a bezohledného kapitalismu, ženoucího se za každou cenu za svým ziskem. Sociální opatření neexistovala. Mzdy byly samozřejmě nízké, pracovní doba byla 12 – 14 hodinová. V kartounkách byly zaměstnány děti od 8 – 12 let. O dělníka v nemoci nebo stáří se nikdo nestaral.

První, co se mezi dělnictvem na úsvitě kapitalistické výroby objevilo, byla dělnická solidarita a vzájemná pomoc. Dělníci velmi záhy pochopili, že se musí sami starati o zmírnění své bídy. A tak si začali při jednotlivých továrnách zakládat bratrstva nebo pokladny, do nichž dobrovolně vstupovali, odváděli do nich dobrovolné příspěvky, ze kterých pak byli potřební členové podporováni v případě nemoci nebo pozůstali v případě úmrtí živitele.

Jak rostl počet továren, rostl počet dělnictva a tím rostla i jeho bída. To vyhrocovalo situaci. V roce 1844 došlo v Praze k první dělnické stávce. 21. června 1844 rozehnal Windischgrätzovo vojsko dělnické shromáždění ostrým zákrokem. Na pražských ulicích tekla první dělnická krev. Napětí však nezmizelo, neboť existovaly příčiny, které k němu vedly. Není proto divu, že se mrak dělnických bouří objevil také v roce 1848.

I měšťanská Praha vítala tento revoluční závan, přála mu a těšila se z něho. Myslela na svobodu, kterou neměla a které by si přála – svobodu politickou a národní. Přitom se však bála. Lekala se přízraku, jenž se v Praze objevil v roce 1844, a to byly právě dělnické bouře.

Kampelík, který se v roce 1848 intenzivně účastnil celého politického ruchu, stal se v té době prozatímním jednatelem Měšťanské besedy. Poprvé přišel mezi pražské tiskařské dělníky na jejich schůzi do hospody na Kozím plácku. Ujal se slova a pronesl svou první dvouhodinovou řeč. Vykládal o konkurenčním boji mezi továrníky a snažil se jim vyličít tuto konkurenci jako příčinu dělnické bídy. Domlouval nezaměstnaným dělníkům, aby hleděli přijmout jinou práci. Ale s těmito výklady nepochodil. Navrhl proto, aby si dělníci zvolili výbor, který by vypracoval jejich požadavky. Dělníci tento návrh přijali a vytvořili si svůj první výbor.

Kampelíkovým působením byla zřízena komise pro opatrování práce pro nezaměstnané dělníky. Dal podnět k tomu, aby byly organizovány peněžité sbírky ve prospěch nezaměstnaných. Dále vymohl u obce pražské, aby byla nezaměstnaným vyplácena po šest neděl podpora v nezaměstnanosti a že si pražská obec vezme na starost, aby továrníci tuto podporu skutečně vypláceli.

Vedle toho se ještě rozhodl vydávat časopis určený výhradně pro dělníky a věnovaný dělnickým zájmům. Stal se jím časopis „Hlásník“.

Dne 30. dubna 1848 byl v Praze založen první český politický spolek „Lípa slovanská“. Jeho prvním předsedou se stal Pavel Josef Šafařík. Programem „Lípy slovanské“ byla v prvé řadě konstituce v rámci monarchie. Dále rovnost češtiny s němčinou ve všech odvětvích veřejné správy a na školách v českých zemích, a samostatnost zemí koruny České v rámci monarchie. Kampelík byl samozřejmě při zakládání tohoto spolku a stal se později jeho horlivým šéfem.

Poměr mezi dělnictvem a majiteli továren se však v průběhu měsíce května 1848 značně přiosměřil. Dne 12. června byla u sochy sv. Václava sloužena slavnostní mše. Sloužil ji známý radikální kněz Jan Arnold. Účastníci se jí hlavně studenti a dělníci. Že přišli i dělníci, o to měl zásluhu právě Kampelík, který je předchozího dne na schůzi vyzval, aby se dostavili. Účelem dělnické účasti podle Kampelíka mělo být slavnostní složení slibu, že budou omezovat mezi sebou pijanství.

Mše proběhla klidně a kněz Jan Arnold ji zakončil výzvou k zachování svornosti a pokoje.

Když se účastníci rozcházel, došlo před budovou vojenského velitelství k demonstraci proti Windischgrätzovi. Windischgrätz dal odpovědět na tuto demonstraci použitím zbraní. Napadený lid se rozprchl a začal stavět barikády.

Nastaly boje mezi pražským lidem bojujícím na barikádách a Windischgrätzovými vojáky, které trvaly pět dní. Rozhodlo až bezohledné bombardování Prahy.

V následujících dnech za výjimečného stavu došlo k rozsáhlému zatýkání. Mezi zatčenými byl farář Jan Arnold, Med.Dr. Karel Slavoj Amerling, a další dobří známí Kampelíkovi. Kampelík sám ušel první vlně zatýkání. Byl však na listině podezřelých a měl se dostavit podle nové vyhlášky na úřad jako rukojmí.

Kampelík vyhlášky neuposlechl, úřadům se nehlásil a místo toho z Prahy uprchl. Na nezvěstného Kampelíka byl vydán zatykač. Kampelík prchal přes Sezemic u Pardubic, do České Třebové, dále na Slovensko a maďarskou nížinou do Srbska. V Bělehradu se cítil bezpečný před pronásledovateli, neboť byl mimo dosah rakouských úřadů.

Zatím parlament přijal zákon ze 7. září 1848, jímž bylo zrušeno u nás poddanství a roba a sedlák se stal svobodným vlastníkem půdy. Počaly se jasně diferencovat prvé dvě politické strany. Byla to strana národně-liberální, vedená Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegrem, jejímž mluvčím se stal Karel Havlíček. Odmítala revoluční násilí, byla pro umírněnou politiku a sledovala zájem národní. Byla stranou měšťanstva a měla za sebou řadu spisovatelů a novinářů. Začala vydávat „Národní noviny“ za redakce Karla Havlíčka. Druhou stranou byla strana radikálně demokratická, v jejímž čele stál Karel Sabina a Emanuel Arnold. Pro ni byla branná revoluce hlavním politickým prostředkem. Strana zdůrazňovala svůj demokratismus, který kladla výše, nežli národní principy. Vydávala svůj deník „Pražský večerní list“.

Když se Kampelík vrátil začátkem října 1848 do Prahy, nic ze svého majetku již nenašel. Když Windischgrätzovi vojáci Kampelíka nenašli, vrhli se na opuštěný

byt a rozkradli v něm kde co. Zmizely všechny jeho osobní věci – nenašel ani své knihy, písemnosti a dokumenty.

Nemoc, pravděpodobně malárie, sužovala Kampelíka až do konce roku 1848. Nezůstával však stát stranou veřejného života. Byla to hlavně činnost v „Lípě slovanské“, která ho upoutala.

V prosinci 1848 se Kampelík rozhodl odejít z Prahy na venkov, aby se zotavil. Navštívil svého bratra Václava Kampelíka, mlynáře v Nové Pace. Sotva pookřál, založil v Nové Pace „Lípu slovanskou“ a vzápětí nato i v Jičíně.

Povzbuzen těmito úspěchy, rozhodl se vykonat cestu po českém venkově ve službách „Lípy slovanské“. Tak postupně cestoval a zakládal odbočky v Lázních Bělhrad, v Hradci Králové, v Třebechovicích pod Orebem, v Kostelci nad Orlicí, v Dobrušce, v Novém Městě nad Metují, ve Dvoře Králové, a řadě dalších měst.

Jeho činnost vyvolala velkou pozornost – bohužel často i negativní ze strany konzervativních kruhů.

Když se na podzim 1849 usadil Kampelík ve Dvoře Králové, aby zde zahájil lékařskou praxi, maloměstské prostředí se dívalo na Kampelíka s nedůvěrou. Úřady ho daly dokonce špehovat. Proto se počátkem roku 1850 odstěhoval Kampelík do nedalekého Hronova. Doufal, že zde nalezne klid a pokoj. Ale opět se zklamal. Ani zde neunikl pověsti politicky podezřelého člověka. A tak na konci roku 1850 přesídlil do Vamberka.

V lednu 1851 se Kampelík zasnoubil s Eliškou Matyášovou, dcerou nájemce dvora Doubravice. Brzy byla svatba. Z Kampelíkova manželství se narodily tři dcery: Božena ještě ve Vamberku, dále pak Milada a Věnceslava.

Ani ve Vamberku však Kampelík neunikl pronásledování úřadů. Proto postupně přesídlil nejdříve do Meziříčí, později v roce 1853 do Opočna.

Na opočenském zámku knížete Colloredo–Mansfelda našel Kampelík bohatou knihovnu, která se stala středem jeho pozornosti. Stala se mu jednak pramenem poučení, jednak zjistil, že je nedokonale uspořádána. I pojal úmysl, že ji dá do pořádku. Zde vznikl Kampelíkův zájem o hospodářské otázky, který v následujících letech hrál důležitou roli v Kampelíkově působení.

Zájem o hospodářské otázky v našem národním obrození měl tehdy už svou tradici. Kampelík rovněž záhy došel k tomu, že jeho národu je třeba i hospodářského povznesení. Náš venkov po zrušení roboty a nevolnictví prodělával veliké změny. V roce 1850 byly u nás otevřeny první hospodářské školy v Libverdě a v Rabíně. Byla založena první odbočka „Vlastenecko–hospodářské společnosti“, která vydávala v českém jazyce „Hospodářské noviny“, věnované odbornému školení našeho venkova.

Další pokrok byl pak učiněn v roce 1858, kdy začal vycházet časopis „Posel z Prahy“, redigovaný Františkem Šimáčkem. Byl věnován hospodářským otázkám. Jednou z věcí, které se soustavně věnoval, bylo zakládání úvěrních družstev pro živnostníky. Z podnětu tohoto časopisu bylo na našem venkově založeno první takovéto družstvo ve Vlašimi, kde na návrh obuvníka Jana Pláteníka byla založena první svépomocná záložna.

Toho všeho si Kampelík bedlivě všímal a sám začal o těchto problémech přemýšlet. Výsledkem jeho úvah byla kniha „Průmyslové návrhy“. V ní si všímá družstevního hnutí v Německu, vedeného Schulze–Delitschem, lidové úvěrní banky pro řemeslníky v Míšni, ale i pracovních podmínek, výživy obyvatelstva, spaní, oblékání i nemoci.

Léta 1857–1860 strávil v Libčanech, aby nakonec i ty opustil a přesídlil naposledy ve svém životě do nedalekých Kuklen.

Počátky Kampelíkova působení v Kuklenách spadají do doby, kdy se u nás podstatně změnil ráz národního života. Rokem 1860 skončilo dusné období politického absolutismu, který tlumil téměř celý český život. Už v srpnu 1859 byl propuštěn ministr Bach a císař ve svém manifestu přislíbil provedení potřebných reforem.

Dochází k zakládání nových kulturních institucí. Byl založen slavný zpěvácký spolek "Hlahol", v roce 1862 Sokol, rok na to první spolek umělců Umělecká beseda.

Vzestup se projevuje i mezi řemeslníky a živnostníky. Znovu ožívají snahy sdružovati se hospodářsky, organisovati síly k získání úvěru a na jeho podkladě zvýšit podnikání. Dochází k zakládání spořitelen a konečně i bank. Tak r. 1865 byla založena Hypoteční banka království Českého a r. 1868 Živnostenská banka.

V roce 1861 se Kampelík zúčastnil voleb do českého zemského sněmu jako kandidát na poslance za písecký kraj. Volební zápas však prohrál. Tím také ukončil svou účast v politickém životě, v němž se již aktivně neobjevil.

Tím spíše mohl obrátit svůj zájem k životu venkovského a rolnického lidu, o jeho potřeby kulturní i hospodářské. Tak roku 1862 se zúčastnil spolu s Janem Harrachem a mlynářem Františkem Grégrem organizování první hospodářské výstavy, pořádané v Nechanicích.

Inicioval i zakládání akciových společností. Tak např. v Hradci Králové dal podnět k založení akciové papírny, v Týništi nad Orlicí zase k založení škrobárny. Kampelík však nebyl bohatý člověk. Svou finanční účast na akciových společnostech opíral o celkem skrovné finanční prostředky, pocházející z výnosu jeho lékařské praxe. Byl však stoupcem podnikavosti, rád ji viděl a rád ji propagoval.

V roce 1868 začal vydávat vlastním nákladem časopis „Přemysl, rolnicko–průmyslový list na východních Čechách“. Se zájmem sledoval založení družstevního hnutí „Oul“, což bylo první dělnické konzumní družstvo, kterému se říkalo též potravní spolek.

Prvním Kampelíkovým spisem z let šedesátých byla kniha „Stav Rakouska a jeho budoucnost“. Je to největší Kampelíkův spis. Zjišťuje současnou situaci Rakouska, které je podle něho nemocné. Pomoci mu mohou pouze Slované. Za bludnou považuje domněnku, že Rakousko může zachránit germanizace.

Větší důležitosti pak nabývají další dva Kampelíkovy spisy, i když rozsahem nevelké. Jsou to „Spořitelny po farských kollaturách orbě, řemeslu ze svizelů pomohou“ (1861) a „Všeobecná assekurace proti škodlivým živlům, proti pádu dobytka po krajích zařídná“ (1864). Hospodářsky silným národem je pro

Kampelík národ mající v rukách dostatečné finanční prostředky, dostatek kapitálu.

Kampelík je pro střídání a šetrnost. Ale hlavní myšlenka, se kterou přichází, je ta, že nestačí střídání, které našetřené peníze dává do truhel anebo je na zahradě zahrabává do tajných úkrytů. Takoveto peníze nedávají jednak žádný úrok, jednak neslouží ničemu, leda pošetilému lakomství. Radí proto, aby lidé peníze neschovávali po slavnících či půdách, ale aby je ukládali do kollaturních spořitelen.

Co to byly kollaturní spořitelny? Byly to malé venkovské finanční ústavy pro 3 – 4 farnostní obvody čili kollatury, vybudované na družstevním podkladě. Měly sdružovat všechno venkovské obyvatelstvo svého obvodu, tedy rolníky, zemědělské dělníky, pomocné dělníky. Ti měli ukládat do nich své úspory, které tak měly být zdrojem kapitálu uloženého v těchto spořitelnách. Toho mělo být používáno k poskytování úvěru, ale vždy opět pro obyvatele dotyčného obvodu, aby tak úvěr byl mezi lidmi, kteří se navzájem znají a pozorují.

Kampelíkovi šlo o to, přivést venkovské obyvatelstvo k takovému způsobu střídání, aby pomocí nastřádaných peněz byl opatřen dotyčnému obvodu laciný úvěr. Uznával, že největším kapitálem je „zbystřený rozum a obratná ruka“, ale hned realisticky dodával, že „bez peněz velká díla vytvořit nelze“. Proto přišel s návrhem na kollaturní spořitelny, které jsou vlastně úvěrními družstvy vybudovanými na svépomoci venkovského obyvatelstva. Název „spořitelna“ tedy neodpovídá našemu dnešnímu pojmu spořitelny, ale kryje se spíše s pojmem záložna.

Kampelíkovi byly známy snahy Schulze-Delitschovy, jak vyplývá z jeho „Průmyslových návrhů“. Raiffeisenovy snahy zaměřené na potřeby zemědělců neznal. Ale jsa ve venkovském prostředí, dobře vycítil potřebu družstevnického sdružování. Je zajímavé, že správně rozpoznal jako Raiffeisen, že tato úvěrní družstva zemědělská mohou být zakládána jen pro zcela malé obvody, aby se všichni členové navzájem znali. Neomezené ručení ponechával však Kampelík na rozdíl od Raiffeisena pouze několika zámožnějším občanům obvodu, kteří měli také na hospodářství úvěrního družstva dozírat.

Kampelík se stal svým pojednáním „Spořitelny po farských kollaturách“ prvním propagátorem družstevní myšlenky mezi našimi rolníky. Nenašel však ihned odezvy. Teprve proniknutí myšlenky Raiffeisenovy k nám vedlo ke vzniku zemědělského družstevnictví. První družstvo toho druhu bylo založeno v Čechách r. 1888 německými zemědělci, první dvě česká družstva byla založena r. 1890. Přes to právem byla ke Kampelíkově počtě nazvána úvěrní zemědělská družstva „kampeličkami“.

Toho se však již František Cyril Kampelík nedožil. Zejména od roku 1866 se počal jeho zdravotní stav zhoršovat. Začal chodit o holi a celkově chřádnout. Jeho ošetřujícím lékařem byl Med.Dr. Jan Štros, primář nemocnice v Nechanicích, sokolský činovník. Kampelík si uchoval do posledních dnů života svěží a činorodou mysl. V kruhu své rodiny rád vzpomínal na svůj minulý život. Dne 8. června 1872 František Cyril Kampelík zemřel. Po slavném pohřbu byl uložen na hřbitově v Kuklenách.

Pokud si tedy dnes vzpomínáme památky Med.Dr. Kampelíka, nelze přehlédnout muže sice v mnohém zvláštního, ale lékaře–buditele, člověka opravdu demokratického, lidového pracovníka, muže houževnatě a vytrvale konané drobné práce na poli povznesení národa.

Pokusme se nyní odpovědět na otázku, co vše bude nutné učinit, aby eventuální pokus o zavedení úvěrových družstev do hospodářské praxe mohl být úspěšný.

Názory na pravděpodobnost úspěchu kampeliček v dnešních podmínkách se velmi liší. Mnozí příznivci kampeliček, zejména ti, kteří jsou pamětníky jejich bývalé slávy, jsou ve svých úvahách vedeni více nostalgickými vzpomínkami, nežli racionálním rozvažováním existujících podmínek pro úspěšné fungování těchto institucí v současné době.

Rozvoj úvěrového družstevnictví, jako ostatně uplatnění kterékoliv jiné instituce, je věcí vývojové selekce. O úspěchu či neúspěchu kampeliček na prahu 21. století nebudou zdaleka rozhodovat jen odborné či teoretické diskuse, vláda nebo parlament. Úspěch kampeliček v blízké či vzdálenější budoucnosti bude záležet na tom, zda v nových podmínkách budou s to podporovat podnikavost, hospodářské a sociální postavení svých členů v duchu u nás kdysi dobře známých a zažitých družstevních tradic.

Ing. Jaroslav Vrbenský, CSc.

Psohlavců 1499, 147 00 Praha 4 – Braník

Příjmení obyvatel prachatického farního obvodu v roce 1836

MUDr. Jan Antonín Mager

V občanském rodopisu jsou po matrikách a gruntovních knihách využívány při bádání nejčastěji různé soupisy osob. Tyto materiály vznikaly a vznikají z rozličných příčin, mají různé podoby a genealogovi skýtají různý rozsah informací. Velmi cenným pramenem pro rodopisce jsou soupisy obyvatelstva vymezeného území v určené době. Tyto soupisy v minulosti vznikaly z nařízení světských i církevních institucí. Jsou známy již z doby předbělohorské.¹ Mají mnohdy vysokou schopnost vypovídat o zapsaných osobách. Mezi takové materiály patří i t.zv. soupisy duší, jinak soupisy farních osadníků. Německý název Beichtregister vypovídá o důvodu vzniku těchto seznamů, v nichž měla být evidována účast farníků u zpovědi a u svatého přijímání.

Z 37 římsko-katolických farností, které mají (eventuelně měly) své sídlo v nynějším okrese Prachatice, se zachovaly soupisy osadníků z 24 farností, a to v různém rozsahu. U několika farností se dochoval pouze jediný ročník soupisů, u několika jde naopak jejich počet do desítek. Nejstarším je exemplář ze Svaté Máří z let 1760–1784, následuje soupis z Laziště z roku 1775 a potom z Ktiše z roku 1776. Nejmladšího data je soupis osadníků z Korkusovy Huti z roku 1885. Tyto arciválie jsou uloženy ve fondech příslušných farních resp. děkanských úřadů římsko-katolické církve ve Státním okresním archivu v Prachaticích.²

Soupisy jsou v zásadě zpracovány tak, že nejprve je uveden název sídliště, pak číslo domu (případně i název domu či živnosti), následuje křestní jméno, příjmení a profese resp. sociální stav přednosti domácnosti, u jeho rodinných příslušníků pak poměr k němu. Dále je uveden věk, nejčastěji počtem let, někdy však i daty narození. Následují rubriky s údaji o biřmování, schopnosti zpovědi, svatého přijímání, zda jde o osobu nedbalou církevních úkonů či osobu neschopnou a poznámky. V průběhu roku byly v soupisech zpravidla prováděny opravy a na základě takto opraveného elaborátu byl před velikonoce dalšího roku pořizován nový soupis.

Tyto seznamy mohou zachycovat i obyvatelstvo, které v matrikách vůbec nefiguruje. Pokud je zachovaná plynulá řada tohoto, vzácného materiálu, pak dovoluje podrobně sledovat celou populační dynamiku. Právě z tohoto aspektu má jedinečnou cenu soubor soupisů osadníků prachatického děkanského úřadu. Zachovala se totiž kontinuální řada 28 ročníků od r. 1836 do r. 1863 a potom ještě další soupisy z let 1866 a 1868 (poslední pouze pro přifařené vesnice, nikoliv pro město Prachatice).

Kolatura děkanského úřadu v Prachaticích se od počátku 19.století až do současnosti nezměnila, patří k ní:³ Prachatice (Prachatitz), Běleč (Bieltsch), Bělečská Lhota (Bieltscher Oed), Cvrčkov (Grilling), Dubovice (Dubowitz), Jelemek (Jelenka), Kahov (Kahau), Křeplice (Kreppenschlag), Leptáč (Rohn), Libínské Sedlo – do padesátých let tohoto století Fefry (Pfefferschlag), Městská Lhotka (Staedtisch Oed), Nebahovy (Nebahau), Oseky (Wosek), Ostrov (Mustrum), Perlovice (Perletschlag), Podolí (Podoly), Rohanov (Tonnetschlag), Staré Prachatice (Altprachatitz), Těšovice (Tieschowitz), Třemšín (Hummelberg), Volovice (Wallerschlag později Wolletschlag), Zdenice (Zdenitz) a Žernovice (Czernowitz, Zernowitz).

K prvnímu dochovanému soupisu osadníků prachatické farnosti z roku 1836⁴ jsem vypracoval rejstřík. Jsem přesvědčen, že zveřejnění jeho jmenného fondu může být prospěšné. Náhodný nález hledaného příjmení, zvláště řídicí se vyskytujícího, může pro mnohého genealoga znamenat východisko k dalšímu pátrání. Zmíněný soupis osadníků je psán německy a na způsobu zapsaných příjmení jsem nic neměnil.

Achatz, Albrecht, Allesch, Amor, Amort, Angelmayer, Antžitžka,

Baburek, Bachmayer, Balle, Ballouschek, Barta, Bartosch, Barzaba, Bauer, Bayer, Bednarž, Benda, Bendl, Benesch, Bergmann, Berka, Bernhäuter, Bernkopf, Bibel, Binder, Blach, Böhm, Böhma, Bolech, Böse, Brabetz, Bratka, Braun, Brenner, Bresnitzer, Brix, Brom, Brotschek, Brosch, Bruha, Bruner, Břetžka, Bubal, Buchsbaum, Budwiter, Bürger, Büriger, Buschka,

Cinäder, Czapek, Czaska, Cžeka, Cžerny, Cžerwenetz, Cžižka, Cžužna,

Dlach, Dlohy, Drawesch, Drechsler, Držka, Duba, Dudatschek, Duschek,

Edelman, Eichler, Endres, Eppinger, Estler,

Faber, Ferka, Feuerfall, Fidler, Fink, Finze, Fischer, Fleischmann, Florian, Forster, Foschan, Francek, Franz, Freudenschuss, Freyschlag, Fridl, Friedl, Frtžek, Fuchs, Futžik,

Gall, Gartner, Geistlich, Geith, Geyer, Goldfinger, Gosaa, Grabmüller, Graf, Grametbauer, Graniger, Granitbauer, Gridl, Griechenbauer, Grilinger, Gröbner, Grosser, Grosskopf, Grotz, Grugel, Guss, Gusel, Gut, Gutwirth,

Habrda, Hafner, Halama, Halek, Hall, Hamlirž, Handl, Hansel, Hanus, Hartmannsgruber, Haschberger, Hasenärl, Hasuka, Haubst, Hauser, Häusler, Hawel, Hefer, Heinzl, Heiser, Herbek, Herbnik, Herbst, Herzig, Hess, Heuberger, Heumann, Hilbert, Hirsch, Hlinka, Hobisal, Hodjk, Hodjna, Hödl, Hofhansel, Hofmann, Hojdeker, Holan, Holik, Holschek, Holub, Holzer, Holzinger, Hopfinger, Höpler, Hostlowsky, Hotiecha, Hotzer, Houska, Hudler,

Chalipal, Chratochwill, Chwala,

Iglauer, Ilek, Ira, Iroschek,

Jahoruba, Jakesch, Janitschek, Janotka, Janauschek, Jarosch, Jedlitschka, Jelinek, Jenschik, Jeschka, John, Jungbauer, Jungwirth,

Kainz, Kaiser, Kakuschka, Kalitz, Kallina, Kandl, Kallischka, Kander, Karbulik, Karel, Karletz, Karwanek, Kaser, Kasimir, Kasimor, Kaspar, Kassenda, Kastmüller, Kawan, Kawelik, Kazda, Kellner, Keltner, Kerbetz, Kernstock, Kerschbaum, Kieweg, Kindermann, Kladrubsky, Klampfer, Klausner, Klein, Kloužek, Kneifl, Knöchel, Knops, Koch, Kohlenberger, Kohler, Koidl, Koliha, Kolwinger, Komarek, Konsal, Konopitzky, Kopatžek, Kopkani, Köppel, Koržan, Kosak, Kosel, Kosmata, Kotne, Kott, Kouba, Kowarž, Kowatsch, Kralowsky, Krebs, Krečy, Kreipel, Krieger, Kříž, Krotke, Krotky, Kroupa, Krüger, Kubaschta, Kubaschka, Kubik, Kubisch, Kucharž, Kühnethäter, Kulhanek, Kunesch, Kuppo, Kurz, Kutta, Kwitek,

Laha, Lang, Lauster, Lazar, Lechner, Lederer, Lederhofer, Ledwinka, Lenhart, Lentes, Leschetitzky, Lesza, Letsch, Lichtneker, Lipowetz, List, Listopad, Loschka, Ludeker,

Machart, Machtel, Madl, Mager, Mahn, Maletz, Malik, Marek, Maresch, Martinek, Mařík, Markowetz, Maschek, Maschel, Matieschek, Matietžek, Matousch, Matouschek, Matschan, Maurer, Mauritz, Maxa, Mayer, Meerwald, Menschik, Mertlik, Messner, Michalek, Mikesch, Miko, Mikschel, Milisdämpfer, Misauer, Mischek, Mitschan, Mixa, Modi, Morawetz, Moreis, Moser, Mraz, Mrazek, Muchel, Müller,

Nachlinger, Neid, Nessel, Neubauer, Neumann, Niemetz, Nowak, Nowatschek, Nusko,

Osang, Oser,

Pachelhofer, Pächtl, Paschek, Passauer, Patek, Paule, Paur, Pawel, Pawelka, Pawlech, Pawlik, Pečený, Pechel, Pechotsch, Pek, Pelikan, Penkowsky, Perger, Perneker, Peschek, Peschel, Pesetzky, Peter, Petrach, Petraschek, Petzka, Picha, Pichler, Pimiskern, Pimmer, Pinsker, Pint, Pinz, Pitel, Plansky, Plechel, Poissel, Pokorni, Popp, Pořadek, Potutschek, Potužak, Praschek, Praschnitschka, Praxl, Přesipal, Příbransky, Probst, Prochaska, Prokop, Proutžek, Ptak, Pumpeter,

Rab, Radschläger, Rattler, Rausch, Rebenzer, Rech, Rečk, Reib, Reif, Reischek, Reischel, Reisinger, Reitenschläger, Reitinger, Richter, Riederer, Rimel, Ritter, Rohrbacher, Rosenauer, Rossmüller, Rossa, Rothbauer, Rubel, Rubenzer, Rumwolf, Ržeha,

Sacher, Sagaster, Sager, Salzer, Sarauer, Sauhäutl, Sauslerlik, Schachel, Schalamon, Schana, Schanda, Schandera, Schaschek, Schattawa, Schaul, Schebelik, Scheberle, Schediwe, Scheerer, Scheikel, Schetetschka, Schetka, Schiesser, Schilko, Schima, Schimek, Schimon, Schinagel, Schindler, Schinka, Schinko, Schlagel, Schmid, Schmider, Schmidmayer, Schneider, Schneik, Schnek, Schnelzer, Schönbauer, Schönfelder, Schopper, Schortner, Schröder, Schumertl, Schüssl, Schuster, Schutgart, Schwacha, Schwarz, Schwimps, Sebera, Sedlak,

Sedletzky, Seeman, Seidl, Seifensieder, Seifert, Seika, Seths, Siegel, Sieger, Siegmund, Sikora, Singer, Sippel, Sitter, Sixl, Skakal, Skaretzky, Skarwan, Skopek, Skopetz, Sladek, Sotschek, Soukup, Soutschek, Span, Spindler, Spinka, Spiroh, Spitzenberger, Stadler, Staer, Stanek, Starre, Stäudl, Steffel, Stegbauer, Steinhäuser, Stekosa, Sterner, Stiasny, Stichinetz, Stiebnišchka, Stiepan, Stifter, Stindel, Strachotinsky, Střiberny, Strohbauer, Strudl, Styni, Suchanek, Swatosch, Swoboda, Syrowe,

Tanzer, Tarraba, Tilp, Tischler, Tomaschko, Tomek, Tomka, Touschek, Tratner, Trautmansberger, Trötzer, Trtžka, Tulipan, Tuma, Tumlér, Turek, Tweras,

Ulrich, Urban, Urbanek,

Wachtel, Wachtfeidl, Wagner, Waipich, Waldhäuser, Wana, Waschinger, Watzek, Watzlawek, Watzkarž, Wawra, Weber, Weghofer, Weich, Weitzenbauer, Wendl, Wewoda, Wiesner, Wilim, Willenrother, Wimbersky, Windiko, Winzig, Winkelbauer, Wischin, Wite, Wlk, Wohlfahrt, Wohlschansky, Wokurka, Wolf, Wondraschek, Woschkrda, Wottawa, Wrana, Wrtisch, Wurscher,

Zahorka, Zahorsky, Zarda, Zaruba, Zařetzky, Zaträpa, Zaunmüller, Zdiarsky, Ziefreydl, Zimmermann, Zinader, Zintl, Zinzin, Zižka, Zoukop, Zoutschek, Zwiefelhofer.

MUDr. Jan Antonin MAGER, Černohorská 607, 383 01 Prachatice

-
- ¹ Právě Prachatice se mohou pochlubit jedním z nejstarších soupisů městského obyvatelstva ve střední Evropě. Inventář a popis měšťanů a sousedů v městě Prachaticích byl sepsán roku 1585 (podrobněji viz: *Starý, Václav*: Soupis obyvatel města Prachatic z roku 1585, Archivum Trebonense, Státní oblastní archiv v Třeboni, 1986, s. 70–109).
- ² *Starý, Václav*: Sdružený inventář archivů římsko-katolických děkanských a farních úřadů v okrese Prachatice, Okresní archiv v Prachaticích, 1963 (strojopis).
- ³ *Trajer, Johann*: Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis, Budweis 1862, s. 906–913.
Katalog diecéze českobudějovické L. P. 1981, Kapitulní konsistoř České Budějovice, 1981, s. 151–152.
- ⁴ Státní okresní archiv v Prachaticích, Děkanský úřad Prachatice, Soupis osadníků 1836 (město Prachatice, sign. II–139; přifařené vesnice, sign. II–140).

Povinnosti poddaných rolníků na panství Slavkov v roce 1771

Ing. Miroslava Podzimková

V roce 1771 vlastnil panství Slavkov Václav Antonín Kounic, kancléř Marie Terezie. V obci Heršpice, náležející k tomuto panství, byl 1. dubna 1771 s povolením milostivé pozemkové vrchnosti dědičně prodán tříčtvrtlán č. 7 Tomáše Červinky. Koupil jej Červinkův zeť Pavel Spáčil za 60 zlatých rýnských. Při provedení přípisu složil Pavel Spáčil částku 10 zlatých rýnských, zbytek se zavázal splácet v ročních termínech každý rok o sv. Václavu po 4 zlatých rýnských do vrchnostenského gruntovního úřadu.

Ke své vrchnosti měl nový hospodář podle gruntovní knihy Heršpic následující povinnosti:

1. Nejen zapravovat císařsko–královské a zemsko–knížecí dávky, které jsou vyměřeny patenty císařsko–královského zemského gubernia 3/4 lánové usedlosti, nýbrž také, když to budou zemské a společné okolnosti vyžadovat, nezdráhati se jet beze vsí roboty a bezplatně.

2. Svě milostivé pozemkové vrchnosti místo dědického platu na penězích a naturáliích (kromě martinského platu z vinic) každoročně odvádět v termínu:

o sv. Jiří 1 zlatý 12 kr.,

o sv. Václavu 1 zlatý 12 kr.,

o sv. Martinu z ovocné zahrady 30 krejcarů,

dospělých kuřat 4 kusy,

slepičích vajec 40 kusů,

upříst 6 liber konopí, nebo místo toho udělat 6 sáhů loket dlouhých polínek.

3. Na jeté robotě od Václava do Jana týdně 3 dny, od Jana do Václava naproti tomu celý týden, každý den 10 hodin pracovat, nebo místo jednoho dne jeté roboty vykonat 2 dny ruční roboty, a když bude nařizeno děláni dřeva, každý den 2 sáhy nařezat, loket dlouhých polínek naštipat a poskládat. Rozumí se samo sebou, že na každou robotu musí mít vlastní vůz a pracovní nářadí.

4. Kdykoli od vrchnosti nějaká daleká jízda mimo panství, ať je to jak chce daleko, bude nařizena, je on povinen podle robotního patentu z roku 1736 ji vždy bez reptání vykonat jako robotu. Kdyby taková doprava fůry byla nařizena na vzdálenost 4 mil a dále, v tom případě má on dostat od milostivé vrchnosti za každou takovou noc, jak dlouho zůstane mimo, na pár koní 2 měřičky ovsa a na jednoho pacholka 7 krejcarů.

5. Svůj dům, zahradu, ploty a vůbec všechno ostatní hospodářské nářadí, z něhož každý rok se něco poláme a opotřebuje, má vždy udržovat v dobrém stavu. Ale to vše, co se polámalo, má vždy nahradit na vlastní útraty, bez nároku na provedení opravy v robotní době a k tomu potřebné stavební dřevo, rovněž jako ostatní materiál, má si obstarat na svůj vlastní náklad pro všechny časy.

6. Každého ze svých synů a dcer nechat ve vrchnostenském dvoře sloužit za obvyklou mzdu a stravu za pacholka, pohůnka, pasáka krav nebo děvečku, nejméně po dobu tří let.

7. Ke studiu, učení se řemeslu, ke sňatku a k odejití do služby na cizí panství si vyzvednouti má vrchnostenský souhlas či svolení za obvyklou kancelářskou taxu.

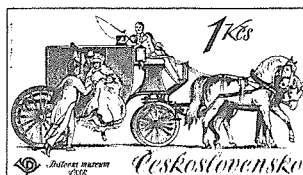
8. K prováděnému měsíčnímu stavění sirotků své děti přivést a každý hospodář má za připsání služebných zaplatit kancelářskou taxu.

9. Při provádění přípisu této usedlosti složit z každého zlatého této kupní ceny 3 krejčary na poplatek za přípis v kanceláři vrchnostenského úřadu a budoucně každý nový nastupující dědic nebo kupec bude povinen zaplatit takový poplatek za přípis.

10. Zmíněnému Pavlu Spáčilovi a jeho dědicům se předává dědičně tato tříčtvrtní usedlost se všemi příslušnými poli, zahradou a loukami mocí tohoto přípisu, čímž on ji může s jistotou a bez překážky užívat a s povolením pozemkové vrchnosti nebo vrchnostenského úřadu může a smí ji předat či prodat někomu jinému, avšak milostivá vrchnost je vždy oprávněna a má moc podle okolností tento přípis zrušit a náhradou kupní ceny přivést usedlost zpět do vrchnostenských rukou.

Stalo se ve Slavkově dne a roku jak shora uvedeno.

Ing. Miroslava Podzimková, Heršpice 7, 683 56 Nižkovice

V hippologickém muzeu ve Slatiňanech je zajímavý exponát – postilionské kurýrské mnoho kilogramů vážící boty. Snad jsou to právě ty, o které žádal pošťák doručovatel Adam Tříška, rodák ze Slatiňan roku 1743, jehož žádost adresovaná královně Marii Terezii (s přílohou o původu – rodokmenem) byla vyčleněna z válečné kořisti (z kolegiality podpořena pruskými pošťáky) a vyřízena o 8 let později.

Adam Tříška, syn dědičného správce poštovské stanice, který ručil svým majetkem (hostincem) za event. ztráty, byl postilionem, který ovládal vše co tato funkce obnášela. „Koně přepřahat, obsloužit a troubit osmero signálů“. Při výkonu služby byl zraněn a zajat Prušáky, v ten čas operujícími v hradeckém kraji. Přišel o vše. Koně, vak s poštou, kabátec s trubkou (za 1 zl. 36 krejcarů). Okraden a uražen ve své stavovské cti se chtěl pomstít a vybojovat vše nazpět. Proto vstoupil do vojska velkovévody Karla Lotrinského co by trubač. Ale ani v armádě získaného koně a trubku neodevzdal své poštovské stanici. Při obléhání Prahy o vše znovu přišel a postihla ho pro pošťáky rána z největších. Při již pěším pronásledování nepřátelského pluku maršála Belle-Isle, mu umrzly palce na nohou. Zmrzačen, neschopen chůze bez hole, prosí královnu o místo na kozlíku poštovského dostavníku, kde se fasují teplé boty, „ne k chůzi, ale k sezení, chtěje dobře sloužit bičem, troubě osmero signálů ...“.

Rod Tříšků vstupuje do historie prapředkem zmiňovaného Adama poslem Jáchymem Třískou za dramatických okolností v roce 1582, kdy s púhonem, pěší a neozbrojen, pouze s holí a úřední pečeti putoval sedmkrát s cedulí řezanou k panu Václavu Heřmanskému ze Sloupna („visalci nedověšenému“) ve věci jeho pře s panem Bohuslavem Mazancem z Frymburka („s osobou, s jakou poctivec neseď a nekvasí“) ohledně utržení zámku na šraňku slatiňanského mostu, neplacení mýta, zaplacení 10 kop a zaslání nového zámku a jedenáctkrát ve věci téhož svého pána a jeho pře s panem Václavem Bezdrúžickým z Kolovrat. Púhon s nasazením života, často týrán, doručil a potvrdil třískou z veřejí domu adresáta. Odtud vznikl příjmení Tříška.

Syn Jáchyma Třísky – Jan, sloužil od roku 1600 jako pěší posel taxisovské pošty. Vnuk Jáchymův Martin, vstoupil do služeb dědičného správce pošt Jana Kryštofa sv. pána Paara roku 1622. Další z rodu Třísků – Michal rozvážel roku 1648 po Čechách poselství o konci 30.leté války.

Některé úkoly badatele rodopisce

dipl. tech. Kristoslav Řičář

Genealog při svých rodopisných studiích může být postaven před řešení několika úkolů. Budou to například:

1. Vyhledat nejstaršího rodově přímého předka a případně další členy hlavní rodové linie.
2. Zjistit, zda-li dvě osoby, z nichž jedna přísluší do hlavní rodové linie, jsou genealogicky příbuzné.
3. Vyšetřit a genealogicky potvrdit rodovou afinitu žijícího člena rodu s předkem, který se buď vystěhoval nebo byl deportován mimo území jeho tehdejšího bydliště, případně i mimo hranice státu.
4. Historicky potvrdit zjištění, že badatel při hledání předka narazil na tak zvaný mrtvý genealogický bod.

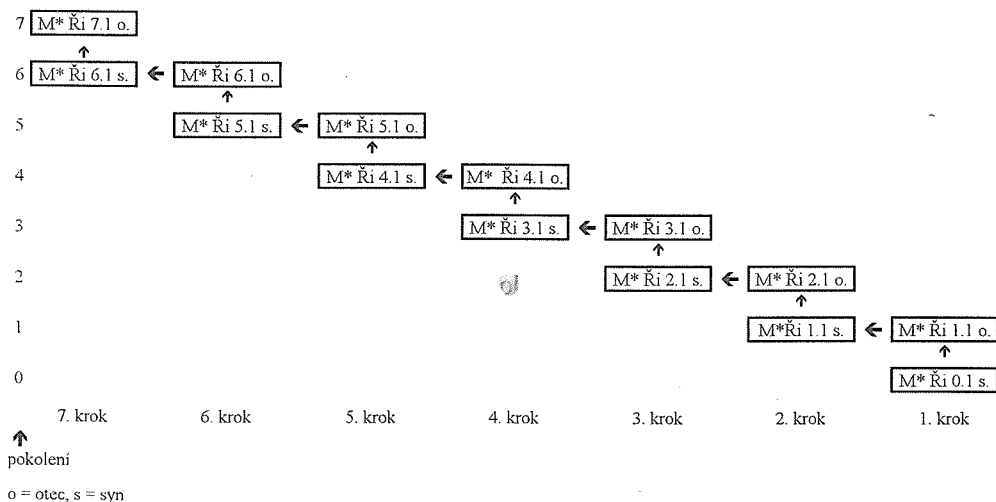
1. Zjištění nejstaršího přímého předka v přímé rodové linii

Snahou genealoga je nalézt takového nejstaršího člena rodu, kterého by mohl označit za zakladatele rodu. Je to osoba, kterou je možno věrohodně za použití genealogických materiálů dokladovat. K nalezení takového předka je nutné vypracovat základní kostru rodové linie vycházející od současného badatele a pokračující ascendentním směrem do minulosti. Tento úkol lze řešit pomocí metody genealogických kroků (MGK). Ta určí počet pokolení, které rod bude mít. Stanoví členy hlavní rodové linie (HRL) a případně i vedlejší členy, příslušníky jednotlivých pokolení. Synové zakladatele rodu budou svými rodinami tvořit další vedlejší větve rodu. Při sledování jednotlivých členů rodu v diachroním směru se mluví o ascendentech a descendentech. Ascendenti jsou vždy všichni předkové kteréhokoliv člena rodu t.j. jeho rodiče, prarodiče atd. Naproti tomu descendenti jsou děti a další potomci stejného člena rodu. Ascendentní bádání postupuje směrem do minulosti. Descendentním směrem se ubírá popis směřující k budoucím událostem t.j. potomkům.

Metoda genealogických kroků (MGK) je metodou ascendentní a používá tři opakujících se genealogických zjištění: 1. Zjištění data narození člena rodu. 2. Určení jména jeho otce a data sňatku jeho rodičů. 3. Odhad narození otce, který se v následujícím kroku mění na syna ascendentní rodiny.

Příklad Grafu MKG:

1. Z matriky narození Kristoslava Ři 0.1 se zjistí jméno jeho otce (Jan Ři 1.1).
2. Z matriky oddavek Jana Ři 1.1 a Marie Ři 1'1 se zjistí datum jejich sňatku.
3. Z data narození se odhadne přibližný rok narození manžela Ři 1.1.
4. Z matriky narození Jana Ři 1.1 se zjistí jméno otce Jiří Ři 2.1.
5. Dále se opakují zjištění jako 1. až 3. Těmito kroky se pokračuje až k zjištění zakladatele rodu.

Při sestavování diagramu MGK narazí badatel na tři pojmy, které je nutné definovat. Jsou to pokolení, generace a rodový znak. V historické literatuře se vyskytují dva pojmy pokolení a generace, které nemají shodný obsah.

Pokolení lze definovat jako řadu jednotlivců, kteří jsou pokrevně příbuzní a žijí v určitém genealogicky omezeném časovém období. Do jednoho pokolení patří otec, jeho manželky a jejich děti. Při sestavování genealogických kroků neznáme skutečný rozsah let jednoho pokolení. Rozsah let je tedy třeba odhadnout. V genealogické praxi se počítá s rozsahem 30 let. V literatuře však najdeme, že bylo počítáno i s jiným rozsahem t.j. 25 i 45 let.

Generace je výraz, který rozsahem i obsahem pojmů je širší. Není omezen jen genealogicky, ale mluvíme o skupině či vrstvě lidí určitého, národního, politického nebo kulturního zaměření. Výraz generace mladočechů 19. století neurčuje osoby genealogicky, ale skupinu lidí, národa se stejnými politickými zájmy a názory v období s neurčitou délkou času.

Při rodopisném bádání zjistí genealog, že nejen v celém rodě, ale i v hlavní rodové linii se vyskytnou předkové se stejným křestním jménem. Tento poznatek ztěžuje vlastní badatelskou práci, zejména při zpracování získaných podkladů, ať už z hlediska analytického či syntetického. Pro označování jednotlivých členů rodu je proto nutné zvolit takové rodové označení, které by vlastní práci usnadnilo a zjednodušilo.

Rodový znak proto musí zajistit:

1. Jednoduchost a operativnost označení vyjadřujícího pouze jedinou a jen jedinou osobu rodopisu.
2. Nesmí dovolit zaměnitelnost jednoho člena rodu s druhým (ne dva Josefové).
3. Rychlou orientaci při zařazování člena rodu do celého rozrodu nebo rodokmenu.
4. Musí umožnit pozdější zařazení dalších členů rodu do rodopisných diagramů.
5. Poskytnout základní informaci o rodových vztazích v celém rodokmenu.

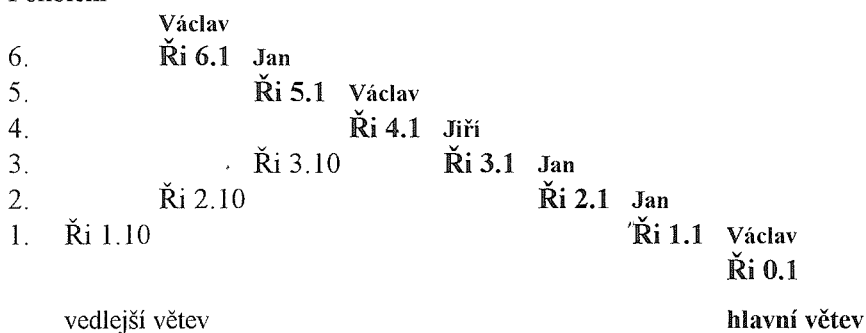
Autorem použitý **rodový znak** v MGK (Ři 1.1'1) se skládá z označení rodu Ři, z čísla pokolení 1, z pořadového čísla pokolení 1 a z označení manželky '1.

2. Zjištění příbuznosti dvou osob, z nichž jedna patří do hlavní rodové linie.

Diagram MGK lze vhodně použít při vyšetřování rodové afinity člena hlavní rodové linie s druhou osobou, která není členem této linie.

K tomu je možno použít dvou diagramů MGK. První je diagram hlavní rodové linie. Druhý je obdobný diagram sestavený pro druhou osobu. Této se přiřadí pracovní rodový znak např. Ři 1.10 a to podle pokolení do kterého dle jeho personálních dat bude patřit. Z tohoto výchozího bodu bude vypracován MGK pro novou větev. Při každém následujícím kroku se zjišťuje, zda-li jeho ascendent není souhlasný s některým členem hlavní rodové větve. Splynutím dvou rodových větví je průsečík dvou diagramů MGK. Tento průsečík Ři 4.1 je vyjádřený manželskou dvojicí. Určuje společného předka. Rozdíl čísel pokolení rodových znaků udává rodovou vzdálenost a tím i příbuzenský vztah Václava Ři 4.1 a Jana Ři 1.1. Pokolení $4-1=3$ čili Václav Ři 4.1 je praděd Jana Ři 1.1 i Jana Ři 1.10. Podle dole uvedeného příkladu je patrné, že členové větví Ři 3.1 a Ři 3.10 mají společného otce. Je tedy možno prohlásit, že osoba Ři 1.10 je s osobou Ři 1.1 zpřízněna a od 4. pokolení Ři 3.10 bude vytvářet samostatnou rodovou větev.

Pokolení

3. **Vyšetřit a genealogicky potvrdit rodovou afinitu člena rodu s předkem, který se buď vystěhoval do zahraničí, nebo byl deportován mimo své dosavadní bydliště.**

Řešení tohoto úkolu je jednou z nejnáročnějších rodopisných úvah. Genealog musí totiž překlenout období od posledních záznamů v rodinném archivu k poslednímu genealogicky určitému popisu emigrující osoby. Záznamy, které o svých předcích může genealog mít jsou rodopisné znalosti o rodičích, prarodičích atd., kteří se případně do České republiky vrátili jako reemigranti.

Badatel však nemá dostatek údajů o předpokládaném předkovi, který emigroval. Tato osoba je pro něj genealogicky neurčitá. Nezná jeho osobní data, místo posledního bydliště a obor jeho pracovní činnosti. Je tedy pro něj osobou genealogicky neurčitou. Svým bádáním musí osobu genealogicky neurčitou změnit na genealogicky určitou. Takovou osobu je nutno hledat ve třech oblastech. Budou to především orientační znaky z oblasti personalistického, dále z oboru profesionality a konečně z lokality předků. Hledáním v těchto oblastech je nutno nalézt údaje, které by osobu genealogicky fixovaly, čímž se vytvoří výchozí báze pro další studia. Pořadí bádání v jednotlivých oblastech záleží na dostupnosti jednotlivých pramenů, přičemž poznatky z jednotlivých oblastí se budou prolínat. Teprve syntézou získaných poznatků se předek stává genealogicky určitým.

Pojmem **personalistika** rozumíme především zjišťování křestního jména a příjmení předka. Pozor na chybnou transkripci příjmení. Dále je to časové období života předka ve kterém žil (70. léta 18. stol.). Podaří-li se v této etapě získat další osobní údaje, bude to jen k dobru věci.

Profesionalitou rozumíme určení oboru ve kterém předek pracoval. Toto zjištění pomůže zaměřit se v archivních pramenech na další odstranění genealogické neurčitosti předka. Zjištění profesionality pomůže zaměřit bádání do oborů zemědělského, řemeslnického, správního, z venkova či měst.

Pod pojmem **lokalita** máme na mysli místo, kde předek před emigrací působil. Půjde o určení v kterém panství, okrese, místě předek žil před emigrací.

Kde bude rodopisec potřební informace hledat? Budou to především různé literární prameny lokální povahy popisující situaci v tom období (např.: Rezek, Listář k dějinám ..., Adámek: Listiny k dějinám ...), dále různé seznamy osob ze zápisů jednotlivých velkostatků (soupisy poddaných), robotní seznamy (gruntovní knihy, knihy testamentů, svatební smlouvy, registra dětí, knihy povolení ženichů, kontribuční seznamy, berní soupisy, svobodnické knihy, agendy cechů, zemské desky, sčítací operáty. Městské orgány prováděly různá přihlašovací a evidenční řízení (zápisy, seznamy).

Teprve když badatel získá co nejpřesnější údaje ze všech třech oblastí, může prohlásit hledanou osobu za genealogicky určitou a na základě toho začít pátrat dál v době, kdy předek byl mimo naše území v zahraničí. Protože půjde o práci vyžadující si určité znalosti cizího jazyka, bude to práce složitější. K této činnosti naskytuje se možnost využít služeb zastupitelských orgánů v zahraničí. Ty mohou

poskytnout informaci o organizaci na kterou v příslušné zemi je možno dotaz adresovat. Půjde o organizaci církevní (matriky), státní správy (evidence osob), občanské a rodopisné spolky, státní archivy (různé fondy a podmínky studia). Aby se zastupitelský orgán k dotazu mohl uspokojivě vyjádřit, je nutné do žádosti uvést: Jméno exulanta, kdy se vystěhoval, do které oblasti v zahraničí zaměřil, jak byl starý, zda-li odešel sám nebo s rodinou, v jaké činnosti by mohl v novém místě působit (vzdělání, řemeslo, kvalifikace). Zastupitelský orgán může sdělit např. adresu krajanského spolku v okolí nebo místě exulanta, protože tamní Češi se mnohde scházejí k různým společným akcím, při kterých pamětníci mohou poskytnout zajímavé a cenné informace o životě našich krajanů. Tyto spolky vydávají mnohde krajanské časopisy ve kterých uveřejněný dotaz by mohl přinést zajímavou odpověď. Pro pátrání v archivech cizích států může podat základní informaci Ústřední archivní správa v Praze.

Velmi cennou informaci pro bádání v oboru vystěhovalců do USA poskytl ČGHSP Čechoameričan pan Leo Baca ve svém článku: „Dokládání přistěhovatelských českých příchodů“, který je uložen v knihovně ČHSP. Ve svém pojednání seznamuje čtenáře, že v USA existují sčítací archy (operáty) pro léta 1900–1910. Tyto doklady zachycují seznamy českých předků, kteří byli v letech 1900, 1910 a 1920 přijati za státní občany USA (byli naturalizováni). Sčítací operáty se vedou i před rokem 1880. Doklady o přiznání státního občanství vede Úřad pro přistěhovatelství a naturalizaci (INS). V Národním archivu USA jsou uloženy lodní seznamy cestujících. Každá loď vedla totiž seznam cestujících a ty jsou uloženy v Národním archivu ve Washingtonu D.C. Evropští přistěhovatelci odplouvali do USA z některých přístavů jako je Hamburg či Brémen, i zde jsou lodní seznamy. V USA byly vydány již 4 svazky knih Emigrační seznamy Čechů pro léta 1848–1914. Další a podrobnější informace najde badatel v uvedeném článku, který je uložen v knihovně ČGHSP.

4. Historické potvrzení, že badatel při hledání předka narazil na tak zvaný mrtvý genealogický bod.

Genealog, který se při svém bádání opíral jen o záznamy z církevních matrik narazí na tak zvaný **mrtvý genealogický bod** t.j. poslední zápis, který lze v matrikách zjistit. Starší zápisy už nejsou, protože nebyly vůbec prováděny nebo byly zničeny. Také obsah zápisů je nedostatečný, takže zjištěná osoba se stává genealogicky neurčitou. Většinou se to týká zápisů v matrikách z první poloviny 17. století. Tyto nedostatky neopravňují badatele, aby takové poslední zápisy prohlásil za mrtvý genealogický bod. Podobné zjištění je nutné buď potvrdit nebo vyvrátit. To znamená, že sice pramen poznatků ze zápisů v matrikách vyschnul, ale že je nutné ještě vyšetřováním v dalších pramenech tuto domněnku dokázat. Je nutné tedy ještě hledat dál, studiem knih.: Berní rule, soupisů dle víry, knih politické správy státu, Archiv koruny české (1158–1935), guberniální listiny, (1261–1937), Česká dvorská kancelář (1526–1749), urbáře, inventáře statků–panství (1487–1776). Tyto fondy vede Státní ústřední archiv v Praze 6.

Naše genealogická a heraldická společnost soustřeďuje různý studijní materiál (články) o genealogických pramenech. Seznam sestavil doc. MUDr. Jaroslav Černý a uveřejnil v Genealogických listech č. 3–4/1994.

Významnou složku archivních fondů SUA tvoří církevní fondy. V archivu Pražského hradu jsou pro genealoga zajímavé protokoly se záznamy o manželských soudech, konfirmační knihy. Z 16. a 17. století se dochovaly knihy konsistoře obsahující zápisy o manželských sporech a zpovědní seznamy. Další prameny uložené ve státních archivech uvádí „Přehled archivů ČSR“, Praha 1984.

Použití získaných pramenů pro vlastní genealogické bádání nebude však jednoduché. Obtížnost záleží v tom, že jakýkoliv zjištěný osobní údaj bude mít charakter genealogicky neurčitého jednotlivce. Každé takové zjištění je zapotřebí descendentně prověřovat a do rodokmenu zařazovat. Ne každý takto zjištěný jednatel musí být členem popisovaného rodopisu. Velká vytrvalost v bádání a často i náhoda může mrtvý genealogický bod vyvrátit. Rodopisci zůstává přesto vědomí, že ascendentním bádáním by při nedostatku informací mohl pokračovat až „k Adamovi“, kdežto descendentním bádáním končí vymřením rodu po meči.

dipl. tech. Kristoslav Řičař, Frýdlantská 1301, 182 00 Praha 8

Tak ako v iných krajinách, rovnako aj na Slovensku, má záujem o genealogické bádanie už mnohoročnú tradíciu. Pravda, táto činnosť dlho nebola organizovaná, ba nevznikli ani len záujmové kluby, ktoré by v určitom smere genealógov (zväčša amatérov) odborne usmerňovali. Prvý impulz na založenie celoštátnej organizácie genealógov a heraldikov vznikol v januári 1985. Mám na pamäti návrh na ustanovenie Heraldicko–genealogickej sekcie pri Slovenskej historickej spoločnosti. Výbor spoločnosti súhlasil s jej vytvorením, súčasne však diskkrétne odporúčal, aby sme v tomto smere žiadnu činnosť nevyvíjali, aby sme problémy týchto dvoch disciplín naďalej rozvíjali v rámci jestvujúcej už Sekcie pomocných vied a archívnictva.

Ďaleko priaznivešia situácia nastala o päť rokov neskôr. V januári 1991 vznikla celoštátna Slovenská genealogicko–heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej v Martine, ktorej činnosť sa dá stručne charakterizovať takto: Podporuje rozvoj genealógie, heraldiky a príbuzných disciplín, osobitne výskum pôvodu a príbuzenských vzťahov rodín a osobností zo Slovenska a so slovenskými vzťahmi. Za týmto účelom poskytuje konzultácie, organizuje odborné a vzdelávacie podujatia, prezentuje výsledky genealogického a heraldického výskumu a informuje o aktivitách v uvedených oblastiach vo vlastnom časopise „Genea-logicko–heraldický hlas” (posledným zošitom je 2. číslo V. ročníka za rok 1995). Spoločnosť organizuje a realizuje početné projekty, zamerané na výskum genealogických prameňov a heraldických pamiatok, buduje vlastné informačné fondy.

Jednou z posledných významných aktivít spoločnosti bolo podujatie, ktoré sa uskutočnilo v rámci 6. matičného stretnutia genealógov a heraldikov dňa 11. novembra 1995 spojené s vyhodnotením súťaže o Najlepšiu genealogickú prácu roka 1995. V tomto roku spoločnosť totiž po prvýkrát vyhlásila verejnú súťaž o najlepšie genealogické práce. Osobitná komisia posudzovala 19 odovzdaných elaborátov. Pre všetky práce je charakteristická zaoberanosť autorov, triedy a kultivovaný štýl, ale najmä odovzdanie tisícov neznámych faktov k ďalšiemu využitiu. Súťažné práce sa totiž stali majetkom spoločnosti a sú k dispozícii všetkým potencionálnym bádateľom.

Do súťaže sa zhromaždili nasledovné práce:

- Andráš, Peter*: Dejiny rodu Meško 1190–1990.
Mgr. Balleková, Katarína: Etnosociálne aspekty v zemianskej rodine.
Barica, Alexander: Rod Barica. Rodokmeň a kronika rodiny Baricovskej.
Gabelová, Mária: Príchod Talianov – kamenárov na územie Slovenska. Kronika rodiny Miglierini.
Ing. Giláni, Jaroslav: Skúmania a výsledky zistení o vývoji rodov a rodín Gylen, Ghillan, Ghillanyi, Ghyllanyi, Gillanyi, Gillani, Gillany a Giláni.
Hečko, Martin: Genealógia západoslovenskej vetvy rodu Hečkovcov.
Hradský, Juraj: Vlastníci majetkových dielov v obci Cífer od 13. storočia do 30. rokov 20. storočia a ich rodové erby.
Kišš, Viliam: Rodokmeň rodiny Kišš zo Svätej Margity 1557–1990.
Ing. Kočajda Emil a Marta rodená Škarbalová: Najstaršie písomné doklady o rodine Škarbala podľa župných archívnych záznamov.
JUDr., PhDr. a ThDr. h.c. Kubica, Milan: Rod Seberíniovcov.
Kubicová, Adela: Rodokmene a rody Kramár, Kúdela, Hurtay–Zolnay, Meškó–Parassin, Dedinský, Kubica a Seberíni.
Ing. Kubiš, Ludovít: Stručná história kmeťkovej rodiny.
Tenže: Selec. Genealógia rodín.
Lamačka, Pavel: Rodostromy rodín s priezviskom Belan, Brezovský, Humburský, Chupáč, Igonda, Kardoš, Kelecsényi, Kocian, Lamačka, Marček, Meravý–Galovský, Mikoláško, Mokoš, Nagy, Nvota, Samák, Šindel, Šipoš, Šmida, Šubert, Tallo a Vosátka.
Ing. Lehotský, Jaromír M.: Sága rodu Izákovcov.
Návrat, Rudo: Pamäť rodiny. (Trocha rozprávania z histórie Návratovcov).
Dr. Ondrejka, Stanislav: Kremnička 1763–1949. Zoznam rodov, rodín a jedincov.
Šandorová, Viera: Genealógia rodiny Dohnányovcov.
PhDr. Žilák, Ján: Rod Bartolomeidesovcov a osudy jej jednotlivých členov.

Je mi ľúto, že nemám priestor, aby som jednotlivé práce aspoň stručne anotoval, pretože nadpis elaborátov vonkoncom neodráža obsah príslušných súťažných prác. Ich charakteristika bude však uverejnená v najbližšom čísle časopisu spoločnosti Hlas.

Ako zo zoznamu odovzdaných prác vyplýva najpočetnejšia časť autorov skúmala svoj rod, svojich predkov. Menšia časť skúmala rody zachytené v jednej matrike. Tretia skupina autorov odovzdala práce, ktoré sú v podstate doplňujúcim výstupom iného vedeckovýskumného záujmu (Ballekova, Hradský).

Vyhlasiť sme chceli tri najlepšie práce so zámerom, že ich pokladáme za vzorové, za také, ktoré sú nasledovania hodné. Vybrali sme po jednej práci z každej troch práve spomenutých tématických okruhov.

Na 1. miesto sme zaradili prácu Ing. J.M. Lehotského s týmto odôvodnením: Najviac prác opisuje vlastný rod. Prácu o Izakovcov pokladáme za vzorovú najmä výberom členov rodu z genealogickej tabuľky k bližšiemu ich otextovaniu, ako aj za príkladne triezvy hodnotenie i napriek tomu, že autor má k svojim predkom z matkinej strany blízky citovo podfarbený príbuzenský vzťah.

Na 2. miesto sme doporučili štúdiu Ing. L. Kubiša „Selec“. Je to vzorová práca na využitie jednej matriky. Matrika je totiž zasadená do dejín obce, je zhodnotená ako prameň pre cirkevné dejiny v obci a je netradične, pritom správne, využitá ako genealogický prameň. V práci sú totiž rodiny, ktoré v obci žili iba v 1 – 2 generáciách, v abecednom poriadku iba vymenované, rodiny v obci zakorenené sú s veľkým citom pre potreby používateľa práce podrobnejšie prezentované.

Na 3. miesto sme zaradili prácu PhDr. J. Žiláka. Je vzorovou ukážkou štúdie profesionála, ktorý ku genealogickému problému pristupuje ako historik.

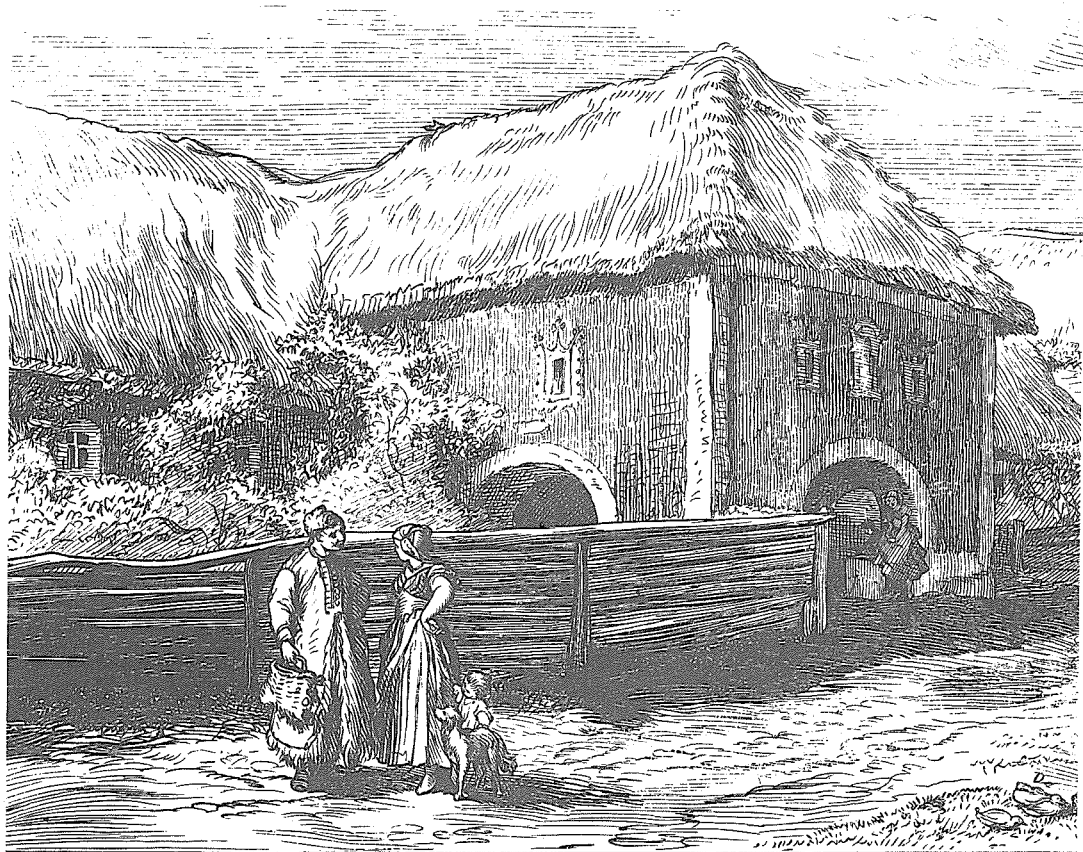
Opísané podujatie pokladáme za veľmi úspešné, ktoré určite veľkou mierou podnieti naše genealogické bádanie a určite rozšíri rady záujemcov o túto prekrásnu a pre históriu užitočnú disciplínu. Súťaže o Najlepšiu genealogickú prácu roka mienime vyhlasovať každý tretí rok.

Jozef Novák,

*Slovenská genealogicko–heraldická
spoločnosť pri Matici slovenskej v Martine*

Památková péče na úseku ochrany vesnických sídel a lidové architektury

PhDr. Pavel Bureš

Kdybychom provedli v naší veřejnosti průzkum na téma „Co si představujete pod pojmem stavební památka?“, s velkou pravděpodobností lze předpokládat, že drtivá většina dotázaných bude uvádět hrady, zámky, kostely, kláštery, šlechtické a měšťanské paláce a podobně. Jenom málokdo si uvědomí, že nedílnou součástí a neméně významnou součástí našeho památkového dědictví je i nepříliš nápadná stavební kultura venkova, která zahrnuje především lidové obytné a hospodářské stavby (okázalé a bohatě výtvarně pojaté statky a dvory, méně výstavné, ale o to půvabnější skromné usedlosti a chalupy, pozoruhodné hospodářské stavby), dále pak vesnické provozní a technické objekty (např. vodní a větrné mlýny, hamry, kovárny, hospody) a také malé kostelíky, kaple, zvonice a veškerou drobnou sakrální architekturu (kapličky, kříže, boží muka, sochy, smírčí kříže apod.). Ale památkovou péči zajímají také půdorysná skladba sídla, struktura zástavby,

panorama vesnice i četné uvědomělé zásahy člověka do jeho přírodního prostředí (plužina, zahrady, sady, aleje, stromy, vodoteče, rybníčky, cesty atd.). Tato rozmanitá vesnická lidová stavební tvorba, jež dodává české krajině její neopakovatelné kouzlo a malebnost, v sobě často nese dávné, někdy ještě pravěké či raně středověké tradice, se kterými se už jinde a jinak nesetkáme.

Jak bychom si tedy mohli definovat pojem lidová architektura? Obecně lze říci, že jde o souhrn stavební tvorby, vytvořené lidovými staviteli za spolupůsobení geografických, hospodářských, sociálně kulturních a etnických vlivů a odpovídajících potřebám, názorům a tradicím lidu. Všechny prvky, jejichž přejímáním se lidová architektura obohacovala o ohlasy tradic, z nichž čerpala, musely projít sítím kolektivní cenzury vesnického společenství. Proto také ovlivňování lidové architektury slohovými podněty bylo do značné míry procesem tvůrčím, v němž se střetávala individualita lidového tvůrce s požadavky a představami daného prostředí, formovaného konzervatismem starých tradic. Dokladem toho je charakteristické a obdivuhodné spojení skutečnosti s estetickým záměrem, u lidového stavitelství na první pohled patrné v celku i v detailech.

Počátky zájmu o lidovou stavební kulturu jsou u nás úzce spjaty s vrcholícími emancipačními snahami české společnosti v posledních desetiletích 19. století. Mimořádnými činy jsou v tomto směru zejména realizace České chalupy na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v Praze v roce 1895, jejíž jednou z nejpozoruhodnějších částí byla tzv. výstavní dědina, jakési muzeum v přírodě, skládající se z 28 kopií venkovských usedlostí Čech, Moravy, Slezska i Slovenska. V této době se současně též objevují první požadavky na ochranu památek lidové architektury. I na vesnici totiž stále rychleji a silněji proniká technický pokrok a kapitalistické vztahy, které postupně, ale nezadržitelně mění jeho tvář. Přesto však ještě po celou 1. polovinu 20. století zůstává v obraze venkova původní lidová zástavba dominujícím prvkem. Třebaže dochází při přestavbách i nové výstavbě k neustálému stírání regionálních odlišností a unifikaci, zachovává si venkov díky nepřetržitému, kontinuálnímu vývoji svůj specifický výraz. Toto již nelze říci o etapě poválečné.

Uplynulé období tzv. budování socialismu znamenalo pro venkov rozklad kulturních hodnot a neblahým způsobem se vepsalo do jeho tvářnosti. Byla to především kolektivizace – násilná změna způsobu hospodaření a další vnucená administrativní rozhodnutí – např. přestavba sídelní sítě, projekt urbanizace venkova, absence územního plánování, modernizace bytového fondu apod.

Současná situace je v mnoha směrech nesporně příznivější a optimističtější, ale péče o kulturní dědictví našeho venkova zůstává stále nedocenená. Na jedné straně pozorujeme oživení a vítaný rozvoj vesnice, který je však doprovázen řadou negativních jevů souvisejících s mnohdy bezohledným, krátkozrakým a sobeckým rozmachem podnikání, což je patrné v pohraničních oblastech. Touto problematikou se zabýval celostátní seminář v Ramzové v Jeseníkách, uspořádaný v září minulého roku Státním ústavem památkové péče Praha a Památkovým ústavem Olomouc. Naznačené tendence mají hlubší kořeny a jsou úzce spjaté

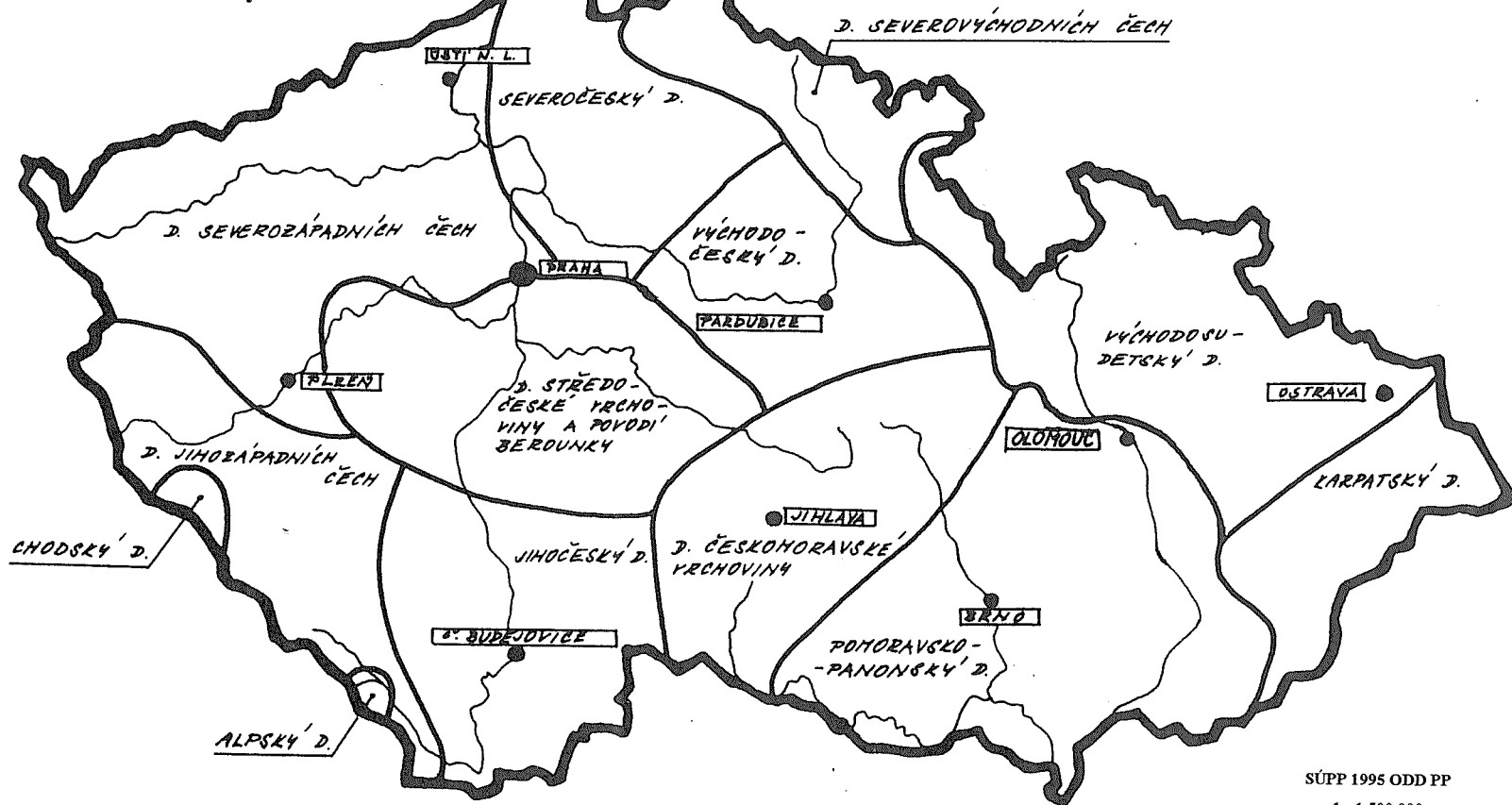
s všeobecnou morální devastací v uplynulých letech, ztrátou pokory a úcty k hodnotám, vytvořeným našimi předky a přerušením kontinuity vývoje venkova.

Památkové orgány a instituce i Ministerstvo kultury ČR se snaží tomuto stavu čelit a předcházet. Velmi významným a důležitým krokem proto bylo prohlášení 60-ti památkových rezervací lidové architektury vládou ČR v květnu (1995) a 138 památkových zón lidové architektury Ministerstvem kultury ČR v září (1995). Současná památková péče se totiž soustřeďuje na komplexní ochranu celých vesnických sídel, včetně vnitřních vazeb a funkcí a včetně neoddělitelného bezprostředního vztahu a propojení s okolní přírodou přeměněnou v kulturní krajinu. Kulturní hodnoty zde byly vytvářeny po staletí trvající nepřetržitou činností člověka a tak to je nutno i chápat, posuzovat a chránit. Nesporný je i ekonomický přínos takovéhoho přístupu k památkové péči.

Velice aktuální a dosud značně zanedbávanou součástí památkové péče by měla být široce pojatá popularizační, propagační a osvětová činnost, která by srozumitelným, ale odborně fundovaným způsobem argumentovala pro zachování kulturních hodnot vesnického prostoru a lidového stavitelství, zdůvodňovala nutnost soustavné péče o toto dědictví a trpělivě vysvětlovala a ukazovala, jak si v tomto směru počínat. Státní ústav památkové péče se snaží podle svých možností přispět k vyplnění této mezery pořádáním nejrůznějších seminářů, přednášek, konzultačních porad, besed a tiskových konferencí i postupným zveřejňováním a objasňováním této problematiky ve všech dostupných sdělovacích prostředcích. Co nejširší prezentace je podle našeho názoru nanejvýš potřebná a nutná a v daných souvislostech se bezesporu stává významným činitelem v památkové ochraně vesnických sídel a lidové architektury.

Velmi důležité jsou také otázky státních dotací na obnovu a údržbu památek lidového stavitelství. Současné právní normy a vyhlášky, vycházející ze zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, nám dávají v podstatě tyto možnosti: Finanční příspěvky na obnovu a údržbu, poskytované vlastníkům z rozpočtu okresních úřadů, finanční prostředky z tzv. havarijního fondu Ministerstva kultury ČR, přidělované prostřednictvím regionálních památkových ústavů, v roce 1994 Ministerstvem kultury nově vytvořený výběrový Program záchrany architektonického dědictví, který ale díky některým svým ustanovením má pro oblast památek lidového stavitelství jen omezenou platnost. Peněz ovšem není mnoho, na všechny památky se samozřejmě nedostane, a proto tyto přímé podpory nemohou být pro vlastníky památek stimulujícím faktorem. Řešením by snad bylo, a některé zahraniční zkušenosti tomu dávají za pravdu, zavedení nepřímých podpor v daňové sféře, to znamená širší zvýhodnění, úlevy a odpisy na daních pro všechny vlastníky památek. Tento krok by si však nutně vyžádal podstatné systémové změny nejen v památkové legislativě.

Schematická mapka rozložení
základních regionálních typů
lidové architektury na území ČR

Závěrem si ještě uvedme alespoň ve zkratce některé důležité problémy, kterými se zabývá a řeší památková péče na úseku ochrany vesnických sídel a lidové architektury:

- ❑ nové přístupy a úkoly v ochraně památek lidového stavitelství, komplexní ochrana celých sídelních celků se všemi vazbami, funkcemi, strukturou, půdorysem, panoramatem, kulturní krajinou, vesnice jako živý organismus,
- ❑ finanční zajištění péče o prohlášené památkové rezervace a zóny lidové architektury,
- ❑ příprava metodického návodu, stanovujícího podmínky regulující výstavbu a usměrňující chování v památkově chráněných vesnických sídelních celcích,
- ❑ metodika výběru dalších hodnotných vesnických sídel pro památkovou ochranu,
- ❑ možnosti pro prohloubení spolupráce památkových institucí a orgánů (SÚPP, památkové ústavy, referáty kultury okresních úřadů) s místními samosprávami i občany a stavebními úřady nejen při ochraně sídelních celků a jednotlivých památek, ale též při tvorbě územních plánů,
- ❑ otázky popularizace a propagace vesnické lidové stavební kultury – nutno rozšířit povědomí o kulturním dědictví vesnice, spolupráce se sdělovacími prostředky, spojit síly k ochraně a zachraně kulturních hodnot venkova,

poznat – pochopit – chránit.

*PhDr. Pavel Bureš,
vedoucí oddělení vesnických sídel
a lidové architektury SÚPP
Valdštejská 3, 118 00 Praha 1 – Malá Strana*

ilustrační foto – archiv FOTO PICTUS

Vyhnánci byli vyhnanci

Eva Stupková

Předky otcova rodu Vyhnánků, žijících na Malé Hané, se mi podařilo vypátrat hluboko do minulosti. Jejich historie začíná v Uničově, proto se o tomto místě musím zmínit širěji.

Počátkem 13. století proniká na Moravu silná německá kolonizace. V té době se Uničov poprvé vynořuje z mlhy pověstí do světla historie. Nikdo se už nedozví, jak došlo k dohodě mezi moravským markrabětem Vladislavem Jindřichem a německým kupcem Theodorichem. Jisto je, že Dětrich začal budovat nové město, když mu byla jako lokátorovi milostivě přislíbena určitá privilegia. Jádrem obchodního střediska, kudy pak putovali kupci z východu na západ do Čech, se stal původní Uničov a okolní les se počal klučit roku 1213. Zakládací listina se, bohužel, nezachovala; obě však lze vyvodit z pergamenového listu, datovaného rokem 1223, jímž král Přemysl Otakar I. potvrzuje a rozšiřuje dřívější privilegia, udělená jeho zesnulým bratrem Vladislavem, markrabětem moravským, před deseti lety.¹ A protože vyrostlo na místě staré osady město nové – *civitas nova*, začali mu němečtí kolonizátoři říkat Mährisch-Neustadt, zatím co čeští starousedlíci trvali na původním názvu Uničov. Obě národnosti označují toto město rozdílným názvem dodnes.

Další významné výhody získal Uničov podle druhé zachované listiny v roce 1234. Moravský markrabě Přemysl v ní stvrzuje: „... aby dotyčné ustanovení k prospěchu a užitku smrtelníků nebylo zachováno pouze vrtkavou myslí lidskou, ale písemným svědectvím, dáváme současným i budoucím pokolením ve známost, že všichni Našimi předchůdci fojtu a měšťanům Uničova propůjčenou svobodu potvrzujeme a současně vše, co

¹ AM Uničova: Listiny, inv.č. 1.
Státní okresní archiv v Olomouci.

v jejich nových jakož i starých privilegiích obsaženo jest, výslovně za schválené prohlašujeme ...”² Uničovští měli právo samostatně řídit svou obec, soudit místní spory a přechyňy a požívat osobní svobody. Mimo jiné obdrželi i milové právo, které zabraňovalo nejen konkurenci ve vaření piva a šenkování, ale i v prodeji potravin. V tomto pevnými hradbami opevněném městě byly shromažďovány veškeré poplatky z dolování v širokém okolí a vytěžené vzácné kovy pro zeměpána. Dosáhlo se i toho, že žádný z těžařů a tudy putujících kupců nemohl nocovat či se ubytovat v okolních osadách na míli daleko, pouze ve městě. Fojt a konšelé byli všude velmi vážení. Soudní pravomoc Uničova se vztahovala na vsi, k němu přináležející, Uničov byl tehdy vyšší instancí pro další místa severní Moravy. Dokonce i Olomouc se mnohdy obracela o „naučení” ke svým uničovským sousedům. Z někdejší malé lokality vyrostlo během desítky let prosperující město, které patřilo k nejpřednějším z celé Moravy.

Ve 14. století však začíná prestiž Uničova pozvolna mizet; i když blahobyť měšťanů nadále zajišťuje čilý obchodní ruch, stává se z něj pouhé provinční město. K tomu se nad ním počínají stahovat bouřlivé mraky. Sotva zavřel oči moravský markrabě Jan Jindřich, bratr Karla IV., nastaly mezi jeho syny rozbroje o dědictví a titul. Bratrovražedné pŕtky, pobíjení poddaných a požáry vesnic trvaly od roku 1375 do roku 1405. Bolestně zasáhly celou Moravu, trpěl i Uničov. Přitom se neodvratně blížily války husitské ...

Houfy táboritů, „pracujících polem” na Moravě, marně narážely na opevnění Uničova. Avšak skryté soupeření českých a německých usedlíků začínalo proskakovat na povrch a národnostní třenice stále více nabývaly též charakter náboženský a sociální. První velký konflikt mezi obyvateli nastal roku 1422, kdy byl Uničov, stojící po smrti krále Václava IV. na straně krále Zikmunda, dobyt vojskem Zikmunda Korybutoviče. Dobyvatelé, táhnoucí dále do Čech na pomoc utrakvistům, nechali ve městě jen malou posádku, neboť místní husité se k nim připojili a provedli po dobytí města v Uničově radikální převrat. Tradovalo se, že právě oni lstivě napomohli Polákům vniknout do města, aby sami mohli vyhnat zbohatlé Němce a katolíky a zmocnit se jejich majetku. Když však zanedlouho k Uničovu dorazila olomoucká domobrana, polské vetřelce vypudila a vzpurné husity potlačila. Vyhnání měšťané se opět vrátili do svých domovů, na radnici byla znovu dosazena katolická městská rada.

² AM Uničova: Listiny, inv.č. 2.
Státní okresní archiv v Olomouci.

Uničov vždy sázel na nesprávnou kartu. Nejprve se postavil proti volbě Jiříka z Poděbrad za českého krále, ačkoliv ho v dubnu 1458 uznaly moravské stavy za svého panovníka. Potom ale, když Jiřík vytáhl s vojskem na Moravu, upustil v červenci téhož roku Uničov raději od svého odporu. Nepřátelský postoj německých a katolických měšťanů trval skrytě dále; sotva byla nad králem vyhlášena papežská klatba, královské město vypovědělo Jiříkovi z Poděbrad znovu poslušnost. V Uničově však nastal rozkol mezi jeho obyvateli a prudké vnitřní zápasy nakonec skončily převahou věrných králi. Uničov jako jediné z oponujících měst se vrátil k poslušnosti Jiřímu z Poděbrad a dokonce odrazil útok Matyáše Korvína, který počal své „křížácké tažení“ na Moravě. V sobotu před svatým Bartolomějem roku 1468 k městu přitřhl, obyvatelé se však za hradbami ubránili. Kompromitovaní představitelé německých katolíků, kterým byl Matyášův útok kladen za vinu, byli opět z města vyhnáni, tentokráte navždy.

Tento druhý převrat začal svržením městské rady, na jejíž sestavu až dosud neměli prostí občané žádný vliv. Teď byla příležitost dosavadní zvyklosti zvrátit. Rozvášněný dav se s nečekanou brutalitou obrátil proti nenáviděným sousedům. Nastaly děsivé scény v domech a na ulicích. Nepřátelství jinověrců, vzájemná závist a národnostní rozpory se náhle provalily v zběsilém násilí, podporovaném těmi, kteří sami toužili po moci a cizím majetku. Zděšení radní a bohatí měšťané kvapem prchali, kam se dalo. Nebylo jiné záchrany; jestliže ztratili všechn svůj majetek, snažili se zachránit alespoň holý život. Z města tehdy uprchl i zámožný mlynář a člen městské rady Uničova, Johan Rypl, náš předek.

Počátkem roku 1469 došlo ke smírnému jednání krále Jiřího s Matyášem Korvínem u Vilémova a Jiří z Poděbrad 24. března přibyl do Uničova. Byl též hostem na hradě Šternberce, kde udělil městu Uničovu další privilegium, datované 4. dubna 1469. Zaručuje v něm svému věrnému městu Uničovu, že nebude nikdy odtrženo od královského panství a mnoho výhod. Pro vyhnace z tohoto města jsou závazné dva body této listiny: Král stanovil, že „ti měšťané uničovští, kteří nezachovavše se ve víře a poddanosti vůči králi ... a ti co odběhli domuov a polí“ se již nikdy více nesmějí vrátit zpět do města. Jejich domy a pole mají připadnout obci, „aby na dobré obecné toho města obráceny byly“. Dále bylo stanoveno, aby napříště „žádný Němec ani cizozemec v témž městě žádným úředníkem duchovním ani světským nebyl, než za hosti aby držáni byli“. Majetek vyhoštěných však nepřipadl pouze obci, jak bylo v privilegiu psáno – sám král své ustanovení nedodržel. V jiném listě, který vydal Jiří z Poděbrad brzy nato, se přímo seznamujeme s jménem jednoho z těch „odběhlých“ měšťanů z Uničova, jehož „dům a pole“ král věnoval svému oblíbenci.

V říjnu 1469 vystavuje darovací listinu vojenskému hejtmanu Vaňkovi Šatnému z Ještědu na statek Johana Rypla, vyhnaného radního z Uničova, jenž „odběhl k nepřítelům Naším a jim v jich svévolnosti pomáhal a jich se přidržel”. Vaněk Šatný si však králův dar dlouho neponechal. Již následujícího roku prodává mlýn a tři čtvrti role Johana Rypla svým bratřím, Benešovi a Janovi, kteří se tak stali uničovskými měšťany.³

Je známo, že uherský král Matyáš dohodu o smíru, kterou uzavřel s českým králem Jiřím z Poděbrad, nedodržel. Zůstal na moravském území, dokonce se nechal v Olomouci od panstva zvolit za českého krále. Za tohoto dvojládí zůstali uničovští králi Jiříkovi věrni až do jeho smrti. Postavili se také proti Matyášovi na stranu Jiříkova nástupce, Vladislava Jagellonského. Ironií osudu bylo, že se v roce 1476 oba královští protivníci dohodli nad tzv. vedlejšími zeměmi, což byly Morava, Slezsko a Lužice. Tak se královské město dočkalo pána, proti němuž po tolik let brojilo. Vše se postupně vrátilo do starých kolejí, katolíci opět zaujali svá místa na radnici. To se však již bezprostředně netýká Jana Rypla ani jeho potomků, vyhnaných z Uničova, kteří dávno zapustili své kořeny.

Kdy a kde se Jan Rypl narodil, odkud přišel do Uničova, nevíme. Jestliže v roce 1465 zastával funkci člena městské rady⁴, musel být v oné době již zralým a váženým mužem. Byl zámožný: vlastnil mlýn a tři čtvrtě lánu rolí. J. Kux se domnívá, že byl předákem uničovských Němců. Současně však uvádí, že jméno Ryplovo je psáno vždy s jediným „p”.⁵ To by vše nasvědčovalo spíše, že byl českého původu, neboť německá jména se psala vždy se zdvojeným písmenem „p”. Také všichni členové tohoto rodu jsou po více než 100 letech v různých dobových pramenech psáni, až na dvě výjimky, vždy jako Ryplové nebo Replové (viz matriky, sirotčí registra, gruntovní kniha).

Patřil Jan Rypl skutečně k odpůrcům Jiřího z Poděbrad, nebo to bylo jen záměrné osočení těch, kteří pod touto záminkou usilovali získat výnosný mlýn, a jimž darovací listinou krále potom sklaplo? V převratných událostech po odražení vojska Matyáše Korvína, které se podařilo tak rychle, že se ani nestačila vybit bojovná energie obránců, mohlo se na kohokoliv jen ukázat prstem. Rozlíčený dav se vrhal na každého, kdo byl

³ Hrubý, František: Severní Morava v dějinách. Brno, 1947.

⁴ Kux, Johann: Geschichte der königl. Stadt Mährisch-Neustadt. Uničov, 1923.

⁵ tamtéž – s. 49: [Rypl oder Repl, nicht wie Kubiček: „Teppeel” oder bei Pinkava „Reppel” geschrieben]

katolíkem a podezřelým. Jan Rypl byl vyhnán – nebo vlastně unikl z města; tím potvrdil svou domnělou či skutečnou vinu. Až sem hovoří fakta. Co se však dělo dál?

V nastalém zmatku se asi dostal z brány. Protože Uhři táhli dál na západ, musel se dát opačným směrem, na Želechovice. Ty však byly Matyášovým vojskem téměř zničeny, proto v nich nezůstal. Ujížděl asi na nějakém povoze – možná, že i ten vůz zanechal cestou svému osudu. Zachránil snad svou ženu a děti, zcela jistě syna. Daleko se asi nedostal. Byla tu však panství, v nichž byla vrchnost schovávavá k uprchlíkům. Po dlouhá léta boje stále neutuchaly – zůstalo mnoho spálenišť a neobdělaných polí – bylo třeba zaskat nové poddané. Johan Rypl sice přišel v Uničově o všechn nemovitý majetek, ale protože něco hotových peněz s sebou jistě měl, mohl se dát někde do poddanství a koupit si místo na sedlisko i kousek role. Jistě mu byla ochotně přenechána některá z poustek ve zpola vylidněné vsi. Zdá se, že šlo o Žerotín. Obec, tvrz a rybníky patřily pánům ze Žerotína, dvůr patřil augustiniánům ze Šternberka, kteří v roce 1480 získali i vše ostatní. Ryplovi se brzo přizpůsobili novým poměrům, avšak místní lidé nezapomínali – přezdívali jim a jejich dětem i dětem jejich dětí „vyhnanci“. Přezdívka „Vyhnanec“ nakonec úplně nahradila původní „Rypl“ a v pozdějších generacích se stala trvalým příjmením všech členů tohoto rodu. Změna poslední souhlásky se stala patrně tím, že „c“ se v latině čte jako „k“.⁶ Písař se kdysi při diktátu spletl, takže se místo „vyhnanec“ začalo psát i vyslovovat „vyhnanek“. Na přelomu 16. a 17. století už toto příjmení existuje pouze v této pozměněné formě.

Je zajímavé, že v Žerotíně se obě jména udržela nejdéle a jsou střídavě používána u jedné a téže osoby až do roku 1679. U jiné větve rodu Ryplů v Mladějovicích se již v roce 1590 vyskytují pouze „Vyhnanci“.⁷ Silně

⁶ Tak se obec Hlubočec později přeměnila na Hluboček, nyní zvaná Hlubočky. (viz Hrubý, F.: Severní Morava ...)

⁷ a) Urbáře panství šternberského č. 4, 5, 6.
SOA v Opavě, depozitář v Janovicích u Rýmařova.
V urbářích z let 1590–1615 je ve vsi Mladějovice uveden **Kuba Vyháněk**, jenž držel půl lánu role. V těchže urbářích je ve vsi Žerotín uveden Jíra Vaněk, k němuž byli později připsáni Laurent a Martin Vyháneci. V urbáři č. 7, jenž pochází z roku 1632 je tento půllánový grunt zapsán přímo na Martina Vyhánka.

b) Siroťci kniha Žerotína (1581–1661), Augustiánské kláštery E 5 II., č. 622, Zemský archiv v Brně.
R. 1615 za účasti **Vávry Rypla** je přepouštěn grunt nebožtíka Blažka Lancie jeho vdově Maryně (fol. 49).
R. 1621 prodal Martin Matis svůj podíl **Vávrovi Vyhánkovi** držiteli gruntu Jíry Vaňka (fol. 126).
R. 1629 pod nadsipsem Sir. neb. **Vávry Vyhánka**: „... Jíra Hlaváč fojt, Barton Vydra a Jan Ocasek konšelé oznámili a přinesli poručenství po neb. **Vávru Ryplovi**, který poručil grunt svůj ... Martinovi, synu svému ... Purktechtních peněz zaseděl Vávra Rypl ... víceji z toho gruntu zasezuje **Martin Rypl** ... (fol. 119).
R. 1636 pro „sirotky neb. Duchka Vaňkového do truhly složil **Martin Vyhnanek za Vávru, otce svého**, 6 hřiven zasedělého purkrechtu ... (fol. 155).

rozvětvený rod Rypplů se během staletí rozšířil do dalších lokalit, dokonce se z Moravy dostal až do Čech (i do Jugoslávie) a používá své příjmení Vyhnančí až do dnešních dnů.

MUDr. Eva Stupková, Hradištko pod Medníkem 58, PSČ 252 09

-
- c) Matrika Šternberka (od r. 1636), i.č. 7538 (dále MŠ)
Matrika Hnojic (od r. 1648), inv.č. 7596 (dále MH)
Matrika Újezda u Uničova (od r. 1653), inv.č. 8118 (dále MU)
Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc.

Zmíněný Martin z Žerotína – ať už jako otec dítěte nebo kmotr při křtech – je vždy uváděn jménem **Vyhnánek** (MŠ roku 1647 a 1648, MH v letech 1648–1664), několikrát chybně psán jako Vyhnalík či Vyhnalek. Umírá však "**Martin Rypel**, hospodář z Žerotína" (MH r. 1666). Jeho žena chodila často za kmotru; v MŠ čteme: "Cunegundis Wyhnankin" (1649) a "Kuna Ryppl" (1654). Tento zápis je přepsán i do MH, kde stojí "Kuna Martina Rypola", k čemuž je drobně připsáno: "ginak Martina Wyhnanka". Také v HU je uvedena jako kmotra "Kuna Ryplova von Zerotein" (1654). Všechny další zápisy se nacházejí v MH: "Kuna Martina Ryppe ginak Wyhnanka" (1656), "Kuna Martina Rypplů" (1660), dále 5x chybně ... Martina Vyhnalka (1660–1662) a znovu správně "Kunhuta Martina Wyhnanka" – po dvakrát v r. 1664. Měsíc po smrti jejího manžela umírá " ... dcera Kuny Ryplové" (1666) a téhož roku je uzavřen sňatek Ondry Samaudyho vulgo Pružny "s Kunou, pozůstalou vdovou po nebo: Martinovi Vyhnanků". Přesto Kunhutě říkají stále Ryplova (1667–71), Replova (2x v r. 1670), také Ryplova (1671). Dokonce po ní přezdívali i jejímu druhému muži: "Gunegundis uxor Ondry Reple" (1674), a v roce 1679 se do MH napíše, že zemřela "**Gunegundis Replova**, stará žena, co babila".

Že byl Ryppl totožný s Vyhnánkem, stvrzuje i zápis o sňatku "... dcery po neb. Martinovi Replovi jinak Vyhnankovi" z roku 1673. Martin a jeho žena Kunhuta byli poslední, kteří užívali původního jména; od té doby ve všech zápisech různých pramenů existují všude pouze Vyhnančí.

Kontaktní adresa:

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze
Křížíkova 16
186 00 Praha 8 – Karlín

+ záznamník (02) 242 389 40

Bankovní spojení: Česká spořitelna a. s. Praha 5, Štefánikova 17 - běžný účet č.: 563650 - 058 / 0800

Odběr časopisů je vázán na zaplacení členského ročního příspěvku

Pro své členy vydává Česká genealogická a heraldická
společnost v Praze v nakladatelství
TABULARIUM TRADITIONIS
Macešková 35 - 106 00 Praha 10

Za původnost a obsah článků ručí autoři
Tištěno jako rukopis, autorská práva autorů zachována

Redakční skupina pro Genealogické a heraldické listy:

PhDr. Alena Pazderová, předsedkyně
Doc. MUDr. Jaroslav Černý, CSc.
Ladislav Forman
Ing. PhDr. Jaroslava Honcová, CSc.
Univ. prof. PhDr. František Kavka, CSc.
Ing. Jan Oulík

Uzávěrka: 20. května 1996 - Dáno do tisku 2. června 1996 - Počet výtisků: 900

Grafická úprava: TABULARIUM TRADITIONIS & FOTO PICTUS
nakladatelství a vydavatelství - Macešková 35, 106 00 Praha 10
Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha,
č.j. 356/93 - NP, ze dne 4.3.1993

Tisk: ÚJI a. s. - polygrafie, Elišky Přemyslovny 379, 156 16 Praha 5

the 1990s, the number of publications on the topic has increased. The number of publications in the field of research on the effects of the environment on human health has increased from 100 in 1990 to 1000 in 2000.

There are a number of reasons for this increase. One of the reasons is that the public is becoming more aware of the risks of environmental pollution. Another reason is that the scientific community is becoming more interested in the topic. Finally, there is a growing body of evidence that environmental pollution is a major cause of disease and disability.

The purpose of this paper is to review the current state of research on the effects of the environment on human health. The paper will first discuss the different types of environmental pollution and the health effects of each. It will then discuss the methods used to study the effects of the environment on human health. Finally, it will discuss the implications of the research for public health policy.

The first type of environmental pollution is air pollution. Air pollution is caused by a number of different sources, including factories, power plants, and cars. The most common pollutants in the air are particulate matter, carbon monoxide, and nitrogen dioxide. These pollutants can cause a number of health problems, including respiratory problems, heart disease, and cancer.

The second type of environmental pollution is water pollution. Water pollution is caused by a number of different sources, including factories, power plants, and farms. The most common pollutants in the water are heavy metals, pesticides, and herbicides. These pollutants can cause a number of health problems, including kidney disease, liver disease, and cancer.

The third type of environmental pollution is soil pollution. Soil pollution is caused by a number of different sources, including factories, power plants, and farms. The most common pollutants in the soil are heavy metals, pesticides, and herbicides. These pollutants can cause a number of health problems, including kidney disease, liver disease, and cancer.

The fourth type of environmental pollution is noise pollution. Noise pollution is caused by a number of different sources, including factories, power plants, and cars. Noise pollution can cause a number of health problems, including hearing loss, stress, and sleep problems.

The fifth type of environmental pollution is radiation pollution. Radiation pollution is caused by a number of different sources, including nuclear power plants and medical facilities. Radiation pollution can cause a number of health problems, including cancer and genetic damage.